

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ХРЕСТОМАТІЯ
ТВОРИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ
СЕР.ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

КИЇВ 2015

УДК 821.161.2-087.5(075)
ББК 84(4Укр)Я73
Б73

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Південного наукового центру НАПН України
(протокол №12 від 12.12.2011 р.)*

Рецензенти:

Борисенко Катерина Григорівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка;
Ратушняк Олександр Михайлович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури Кіровоградського державного університету імені В.Винниченка.

Богданець-Білоskalенко Н. Дитяча література. Хрестоматія. Твори українських письменників сер. ХІХ – поч. ХХ ст./ Упор. Наталія Богданець-Білоskalенко. – К.: НВФ «Славутич-Дельфін», 2015. – 96 с.

У хрестоматії зібрано твори понад двадцяти українських письменників середини ХІХ – початку ХХ ст. як Західної, так і Східної України.

Посібник рекомендовано студентам, вихователям дошкільних закладів та батькам для виховання дітей засобами слова в сімейному колі.

УДК 821.161.2-087.5(075)
ББК 84(4Укр)Я73

©Н.І.Богданець-Білоskalенко, 2015

ІВАН ФРАНКО

(1856 – 1916)

Надійшла весна

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Наче дівчина в вінку.
Зацвіли луги, діброви,
Повно гомону, розмови
І пісень в чагарнику.

Киця

Плакала киця на кухні,
Аж їй очиці попухли.
«Чого ж ти, киценько, плачеш?
Їсти чи питоньки хочеш?» —
«Ні їсти, ні пити не хочу,
З тяжкої жалості плачу.
Сам кухар сметанку злизав,
На мене, кицюню, сказав.
Хтів мені лапки побити,
Чим же я буду ходити?»

РІПКА

Був собі дід Андрушка, а в нього — баба Марушка, а в баби — донечка Мінка, а в дочки — собачка Хвінка, а в собачки — товаришка, киця Варварка, а в киці — вихованка, мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід лопату та мотику, скопав у городі грядку велику, гною трохи наносив, грабельками підпушив; зробив пальцем дірку та й посадив ріпку.

Працював дід немарно: зійшла ріпка гарно. Щодень ішов дід у город, набравши води повен рот, свою ріпку поливав, їй до життя охоти додавав.

Росла дідова ріпка, росла! Зразу така, як мишка, була, потім, як буряк, потім, як кулак, потім, як два, а наприкінці стала така, як дідова голова.

Тішиться дід, аж не знає, де стати. «Час, — каже, — нашу ріпку рвати!» Пішов він на город — гуп-гуп! Узав ріпку за зелений чуб: тягне руками, уперся ногами, — мучився, потів увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе дід бабу Марушку: «Ходи, бабусю, не лежи, мені ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город — гуп-гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за плече. Тягнуть, аж піт тече. Смикає дід ріпку за гичку, смикає баба діда за сорочку, працюють руками, упираються ногами. Промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе баба дочку Мінку: «Ходи, доню, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город — гуп-гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку. Тягнуть руками, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе дочка собачку Хвінку: «Ходи, Хвінко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город — гуп-гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, собачка дочку — за спідничку. Тягнуть руками, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе собачка кицю Варварку: «Ходи, Варварочко, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город — гуп-гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, собачка дочку — за спідничку, киця собачку — за хвостик. Тягнуть і руками, і зубами, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе киця мишку Сіроманку: «Ходи, Сірочко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!»

Пішли вони на город — гуп-гуп. Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, собачка дочку — за спідничку, киця собачку — за хвостик, мишка кицю — за лапку.

Як потягли — та й покотилися.

Упала ріпка на діда Андрушку, дід — на бабу Марушку, баба — на дочку Мінку, дочка — на собачку Хвінку, собачка — на кицю Варварку, а мишка — шусть у шпарку!

Заєць і їжак

Їжак стояв собі коло дверей своєї нори, заклав лапки за пояс, виставив ніс на теплий вітер та й мугикав собі стиха пісеньку — чи гарну, чи погану, кому яке до того діло? Як знає, так і співає. Мугикав собі тихенько, а далі подумав:

«Поки там моя жінка мис дітей та дає їм свіжі сорочечки, дай лишень піду я трохи в поле, пройдуся та й на свої буряки подивлюся, чи добрі виростили».

Буряки були недалеко від його хати. Їжак брав їх, скільки йому треба було на страву для своєї родини, а тому говорив завжди «мої буряки». Ну, добре. Обережно зачинив він за собою двері й поплентався стежкою в поле. Недалеко й пройшов, аж тут назустріч йому Заєць. Він також вийшов прогулятися і до «капусти своєї» теж навідатися.

Побачивши Зайця, їжак привітав його чемненько. Та Заєць був собі великий панич і дуже горда штука. Він не відповів на їжакове привітання, а тільки глянув на нього дуже звисока й озвався:

— Ого, а ти чого так рано ось тут по полі волочишся?

— Погуляти вийшов, — відповів їжак.

— Погуляти? — зареготав Заєць. — А я думаю, що з твоїми кривими ногами краще було б лежати, ніж на прогулянку лазити.

Ця насмішка дуже розсердила їжака, бо ноги в нього таки криві.

— Ти, певно, думаєш, — каже їжак до Зайця, — що ти своїми довгими лапами швидше побіжиш?

— Авжеж, — відповів Заєць.

— Можемо спробувати, — мовив їжак. — Ану, побиймося об заклад, побачиш, чи я тебе не пережену.

— Це вже сміх людям сказати. Ти своїми кривульками випередиш мене? сміявся Заєць. — Ну, про мене, спробуймо, коли тобі охота. Біжим.

— Ну, ну, чого так поспішати, — відповів їжак. — Треба наперед піти додому, трішки посподати, а через півгодинки я повернусь на оце місце.

Приходить їжак додому і каже до своєї жінки:

— Жінко, збирайся швиденько, підеш зо мною в поле.

— А чого мені в поле? — питає їжачиха.

— Знаєш, я з Зайцем маємо бігати наввипередки.

— Чи ти, чоловіче, з глузду з'їхав? — скрикнула їжачиха. — Ти з Зайцем хочеш наввипередки бігати?

— Авжеж хочу. І ти мусиш мені допомогти. Що мала їжачиха робити? Зібралася й пішла з чоловіком.

Що мала їжачиха робити? Зібралася й пішла з чоловіком. А дорогою їжак і мовить до неї:

— Бачиш оцю довгу ниву? Тут мають бути наші перегони. Заєць бігтиме одною борозною, а я другою. Відтіля, з гори, починаємо бігти. Отже, ти стань собі ось тут, у борозні, і коли Заєць прибіжить сюди, то ти підведи голову та й крикни: А я вже тут!

Їжак поставив свою жінку на її місце, а сам пішов борозною на другий кінець.

Приходить, а заєць уже там.

— Ну, що ж, біжімо? — питає Заєць. — Ну, раз... два...

Один став в одну борозну, другий — у другу. Заєць крикнув «три» і рушив сам, як вихор, нивою. А їжак пробіг, може, з три кроки, потім притаївся у борозні і повернув назад на своє перше місце. А Заєць біжить щосили. Та коли добіг на кінець ниви, аж тут їжакова жінка з другої борозни кричить йому назустріч:

— А я вже тут!

Заєць тільки очі витріщив з дива: йому і в голову не прийшло, що це не той їжак, бо, знаєте, їжак і їжачиха однаковісінькі на вигляд.

— А це ж як могло статись? — скрикнув Заєць. — Біжим ще раз, назад!

І, не передихнувши добре, він вихором полетів нивою, поклавши вуха на спину. їжачиха лишилася спокійнісінько на своїм місці. А коли Заєць добіг на другий кінець ниви, то там їжак йому назустріч:

— А я вже тут!

Розлютився Заєць. Що за диво? Щоб кривоногий їжак мене випередив? І, не тямлячи себе з досади, крикнув:

— Ану, ще раз біжим!

— Про мене Семене, — мовив їжак, — біжим хоч десять разів, мені байдуже.

Побіг Заєць, а знизу знову чує:

— А я вже тут!

Біжать ще раз угору — знов те саме. Так він, бідолаха, бігав, бігав аж сімдесят і три рази туди й назад, а їжак кожного разу був «уже тут». Чи Заєць добіжить до одного краю ниви, чи до другого, все чує одно: «Я вже тут». А сімдесят четвертий раз Заєць не добіг. Саме на середині ниви впав на землю і сконав на місці. А їжак гукнув на свою жінку, і обоє пішли, радіючи, додому. І живуть, мабуть, і досі, коли не померли.

Після того весь заячий рід зарікся бігати наввипередки з їжаками.

А для вас, дітоньки, звідси така наука: ніколи не підіймайте на сміх слабшу людину.

ВІРА ЛЕБЕДОВА

(1872 - 1947)

Чом, чом, земле моя?

Чом, чом, чом, земле моя,
Так люба ти мені,
Так люба ти мені?
Чом, чом, чом, земле моя,
Чарує так мене
Краса твоя?

Тим, тим, тим, дитино, знай,
Що тут ти вперше світ
Уздріла в цвіті літ.
Тим, тим, тим, дитино, знай.
Що води ці й ліси –
Твій рідний край.

Чим, чим, чим манить мене
Пташні твоєї спів,
Пахучий цвіт лісів?
Чим, чим, чим манить мене
Вода річок твоїх,
Що тут пливе?

Тут, тут, тут діди твої
Пролили кров свою
За віру й свободу!
Тут, тут, тут усі твої
Найближчі серденьку
І дорогі.

Горда пава

Вам розказували, що першим убогим пастирям сповістив янгол Божий про народження Ісуса Христа. Та ось послухайте, як розповідають дуже старі люди.

Не пастирі дізналися про це перші, а волові очка, найменші з усіх пташок, що мали свої гнізда в вертепі* при дорозі до Вифлеєму.

Раннім ранком з'явився перед ними білий янгол і мовить:

— Сьогодні народиться тут поміж вами Дитятко Боже. Подбайте, щоб достойно Його прийняти.

І щез, а пташки зацікавлені, зачудовані незвичайною новиною і великою честю, яка їм припала,— побачити першими Божого Сина.

А потім кинулися порядкувати домівку.

— Та що зробимо з волем і ослом? Вони так багато місця займають і так голосно ремигають,— журилися.

— Не бійтеся! — відізався осел.— Ми теж хочемо побачити Дитятко, та будемо гріти Його своїм подихом, бо ніч холодна.

— То залишайтеся! Але миші треба доконче* прогнати, вони цілу ніч шарудять і гризуть, спати не зможе Маленький.

— О, ні! Залиште нас! — просилися мишки.— Ми вам долівку позамітаємо хвостиками чистенько, а потім заховаємося в куточку. І ми хочемо бачити Боже Дитятко.

— Ну, то залишайтеся і робіть порядки. Але павуків не можна ніяк залишити, вони позатягали скрізь по стінах і кутках своє павутиння. Це ж негарно!

— О, ні! Залиште нас! — просилися павуки.— У стінах і стелі є діри, крізь них дує вночі холодний вітер, а ми заснуємо їх щільно нашим поло-тенцем, щоб Дитятко не змерзло..

— Ну, то залишайтеся і робіть свою роботу! Та де покладе Мати Дитину?— питали волові очка один одного.

— Авжеж ніде інде, тільки в наших яслах,— відізався віл.— Господар приніс нам ще звечора свіжого сіна, м'якенько й тепло буде в ньому лежати.

— Ні, сіно колотиме тільки Дитини, треба подбати про щось краще,— говорили мишки.

— А що ж м'якше від пташиного пір'я?— сказала волове очко-мати.— Я своїм дітям вистеляю завжди гніздо пір'ям. Скиньмося по пір'ячку і буде Дитинці постілька.

— Справді! Полечу я і сповіщу всіх птахів довкола, чого нам треба,— промовив волове очко-батько.

— А ми,— задзібоніли мишки,— скочимо до лисиць і вивірок,— у них є завжди багато вичесаної шерсті.

Ще далеко було до вечора, а вже птахи й звірі стали сходитися до вертепу зі своїми приносами. Найкраще пір'ячко принесли голуби й дикі гуси, найм'якшу шерсть кози-ангори.

— Ах! — зітхнула волове очко-мати.— Коли б сотникова пава схотіла нам дати кілька пер зі свого хвоста! Ми ними прибрали б ясла в головах Дитятка.

— Можна її спитати,— порадив голуб.— Я з нею знайомий, полечу, попрошу.

А та пава жила в городі римського сотника Кая Клавдія. А була вона і справді гарна; не звичайна, як бувають наші пави, а вся сніжно-біла, тільки чубок на голові й пера в хвості мала блідо-рожеві. І пишалася ж вона цією красою, а ще більш своїм голосом, яким чарувала оточення.

Перед нею з'явився посол-голуб і, вклонившись низенько, мовить:

— Я до вашої милості з проханням.

— А саме? — спитала пава, гордо крутнувши головою.

— У вертепі, недалеко відсіля, має народитися цієї ночі Боже Дитятко. Волові очка прибирають домівку на Його прийняття. Чи не схотіли б і ви дати нам для прикраси кілька своїх пер — тих із хвоста?

— Я? — засміялася пава. — Чудне справді прохання! Для якогось бідного Дитяти — адже багаті не родяться в стайні — маю я псувати свою красу! Зрештою, сьогодні я виступаю у пана сотника перед римськими гістьми зі співом, і якраз чекає мене проба. Прощайте!

І голуб повернувся з нічим до вертепу.

— Не журіться! — потішав він волові очка. — Обійдемося без її пер. А ось що я вам пораджу: запросіть польових коників за музикантів, а світлячків за свічкарів.

— Ми таки зараз по них скочимо! — зголосилися мишки, завжди готові до послуг.

А коли сонце зайшло і стало сутеніти, вилетіли волові очка на дах вертепу, щоб зорити на дорогу, чи не йдуть сподівані гості.

Ось вони! Молода жінка і білобородий старець підходять поволі, втомлені довгою дорогою.

А коли ввійшли в вертеп, Пречиста Діва поклала Дитятко в яслах на пір'яній постільці.

І в цю мить засяяла над вертепом велика косата зоря, а світлячки засвітили свої ліхтарики; польові коники настроїли свої струменти, а павучки попускали зі стелі вниз тонесенькі срібні ниточки, що переливалися кольорами веселки. Мишки з куточків виставляли раз у раз свої мордочки, а віл і осел стояли мовчки, киваючи тільки повагом головами над Малим у яслах.

І було тихо, неначе світ увесь передумував якусь велику думу.

Раптом серед тієї тиші почувся знадвору пронизливий, хрипливий крик-зойк.

— Що воно таке? — питали стривожені волові очка. — Хто це сміє непокоїти в пізню ніч Боже Дитятко? За часок прилетів голуб з розвідки.

— Новина в віллі римського сотника. Біла пава втратила голос. Лікарі кажуть, що вже ніколи не буде співати ні вона, ні її рід.

— А так хизувалася своїм співом і своєю красою, — промовила волове очко-мати і глянула на Дитятко в яслах. Але Воно лежало тихенько, тільки ручкою перебирало м'яке пір'ячко своєї постільки.

КАТРЯ ГРИНЕВИЧЕВА

(1875 - 1947)

Як павуки подорожують

А сонечко стояло високо на небі. Погода була напрочуд гарна. По полю бігали тут і там малі павуки і ладилися до подорожі в затишні корчіки під лісом. Там, у безпечнім захисті, так мило спиться зимою веселим, пильним павукам!

З поля у ліс далеко – далеченько! Вісім маленьких ніжок мусили б іти, може, тиждень, може, два, поки добрели б стерниною та травами на бажане місце. А тут могли б прийти студені дощі, відтак нагла ожеледь - а тоді прощайся з життям, веселий, пильний павуку!

То вони збираються завчасу у подорож; матері омотують павутинням своїх маленьких діточок і прикріплюють їх до себе, щоби котра дитинка не пропала в дорозі. Се так легко, коли у павука головка зайнята клопотами подорожі!

Як далеко глянути цілі юрби павуків увихаються по стеблинах трави. Що ж вони там роблять? Пригляньмося. На тулубі є у них цілі десятки тоненьких рурочок, з них вони випускають теч, яка на повітрі застигає; сі рурочки – се кужілка павуків, з якої снуються ті срібні ниточки, що літають восени по полях. А з павука неабиякий митець! Він уміє нитку відповідно до потреби зробити тонкою, то знов міцною, уміє її скручувати вчетверо і вп'ятеро, а також розчісувати гладенько двома пазурками, поміщеними як гребінчики на кінцях ніжок.

У повітрі тихенько: нитки ледве колишуться над землею, не годні полетіти далі.

Але ось потягає живіший вітер, і павутинка нагло підіймається вгору... Позір! Павуки сідають покvapно на свою “машину до літання” – і за хвилию їдуть з вітром, споглядаючи униз, на жовтіючі трави, на плуги, що крають землю під озиме збіжжя... Якби вони були людьми, то, певно, заспівали б: “Бувай здоровий, краю коханий!” або щонайменше вимахували б хустинками на знак сердечного прощання. Тепер, як „машина” високо вгорі, вони дивляться уважно всіма вісьмома очками, ждучи хвилі, коли вітер зачепить їх бальон об корчик під лісом, де ні дощ не дійме, ні вітер не заколотить зимового спокою... А як уже діждалися сеї хвилі, вони як найкращі гімнастки спускаються по своїй нитці... скоренько так... і зараз ідуть робити оглядини місця, зовсім як Робінзон Крузо, коли опинився на незнанім острові. Відтак готовлять тепленьке гніздечко, із якого викличе їх доперла княгиня Весна – радісним шумом гаїв і полів.

Мій город з моху

Пізньої осені, як лист буків і дубів поживок та з жалібним шумом падає на землю, найменші лісові рослини вертають до свого права, здержаного весною і літом. Се всілякі мохи зеленіють навкруги, пишаються веселими красками, від ясної аж до глибокої синьої, яка міститься у сонці, мов павині пера. Ось бачите мурашву з темного оксамиту, там знову біло-зелений килим вилискує, як смужка води, легенько торкана вітром. Але не вся принада моху лежить у його красках. Придивіться ближче до поодиноких рослин! Чи декотрі з них не є схожі на мініатюрний ліс? Ось стоять пні, один біля другого, видно й темну гушавину манюсінських листочків. А там, віддалік, чи се не пальма, зовсім така сама, як у вашій гостинній кімнаті? Справді, кожний листок такий подібний, немов підбитий приладом світливня. А тепер пригляньтесь до цих зелених рож, до яких ніяково доторкнулися з остраху, щоби не ушкодити їх вутлих*, прозорих пелюстків. Їх сусіди, се вже великани; вони подібні до гілок смерек, до віял папороті. Ось вам знову акація: листочки поміщені напроти себе і розпростерті гладко над землею. Годі вчислити всі постаті моху; час поговорити про мій осінній городець.

Коли сонячної днини вибираюся у ліс, беру з собою старі конверти або скрутки паперу. З кожної подоби моху забираю дещо з собою; вогка земля лишається на корінцях і утримує рослинки, доки не вернуся до хати. Тепер наповняю скляну мисочку землею, кладу у неї кусні моху, даю трохи води і накриваю посуд скляним верхом. Скоро стіни скла обволікаються білою парою, а мох дуже добре почувується у своїй затишній кімнатці. Довгий час тішить мене його жива краска і різноманітні постаті.

Мох дбає дуже, щоби мені не нудилося з ним.

У нього поміщені на тонких стеблинках торбинки, немов кишені, накриті круглим верхом, який легко відпадає. В сій торбинці міститься велика таїна: малесенькі зернятка, які можна бачити лише з мікроскопом. У тих зернятках сховане життя – з них будуть нові рослинки.

Хто з вас, діти, постаріє тепер осінню такий цікавий городець з моху, як є у мене? До того не треба ніяких дорогих приладів – скляна посудина яка-небудь і відповідно велика шибка поверх неї – і вистачить. Мої малі лісові друзі є невибагливі, і доволі для них, якщо земля вогка і ясно в кімнаті.

МАРКО ЧЕРЕМШИНА

(1874 - 1927)

Сльоза

(*Різдвяна казка*)

Скільки разів візьме кріпкий мороз, стільки разів віє холодний вітер та й навіває нову верству снігу. Стільки разів більшає біль і терпіння хворої вдови Кравчихи. Вона лежить на твердій постелі, накрита старим сірячком, та лише сумним стогоном нарікає на студений вітер і мороз, що шпарами стін дістаються до її незатопленої хати. Коло неї пораяється мала її донечка Марюся, що рада кожну хвилю своїй матінці яку – небудь полекшу вчинити. Та що ж вона годна? Заробити не піде, бо і сили у неї нема, а просити милостиню, то таки дуже соромиться. А люди, от як люди: кожний собі рад, чужа нужда їм не в гадці.

Ненечко дорогесенька – лебеділа Маруся, – нині Святий вечір, а у нас нічого нема і вам не легшає. Як би то красно й любо було, коли б ми ввечері разом пшеничку їли. Хто знає, чи другої діждемо. Передвчора ви самі о тім згадували, тільки що я плакала, як ви загадали заставити одіж покійного нашого батенька. Мені жаль тої одежі, але коли ви кажете, що на весні можна буде її викупити, то вже най і так було би. Заробимо й викупимо, коби здоров'я. Дозвольте мені, ненько, з нею у місто піти і зробити так, як ви казали. Куплю й ті ліки, що люди радили, й на вечерю дещо і дровець принесу. То буде гарно, ненечко! Позвольте, я борзенько вернуся.

Та студінь надворі, – простогнала Кравчиха.

Я ваші чоботи взую, – хоч великі вони, але я соломою впхаю. Добре, ненечко?

Як змерзнеш, то вертайся з дороги; то студень – сніги...

– Не змерзну, золотенька ненько, що мені студінь! Для вас я в огонь піду. – Вже не мучила дальше питаннями хворої матінки, тільки зробила, як думала. Накрила її шматтям, що лишень у них ще було, взяла батькову одіж і в місто помандрувала.

От вже таки добре з полудня. Взимі який вам то день? Сюди – туди обернешся, та й уже вечоріє. Маруся поорудувала як слід. Вже й домів вертає. Вона рада зозулею до неньки полетіти, тільки що крил у неї немає. “Поперечними стежечками піду, то скоріше зайду”, – думає собі. А тут сніг засипає стежки, що й сліду не видно. Їй, протє, байдуже. Вона пішла коротшою ходою. Сніг іде та йде, а мороз бере дужче, ніж рано. Бідній Марусі тяжко йдеться. Вітер провіває через її діряву стару свитину і неначе приліплює пекучий мороз до самого тіла, а збитошник* - сніг сиплеться у подерті її чоботи. Щоб ще лишень через широкий луг перейшла, та й уже дома, вже коло своєї неньки.

Та що ж! Вона втомилась. На її чолі виступив піт і в ті самій хвилі намерз на чорних бровах. Бліде її личко посиніло, а ніжки не змогли дальше сніг відгортати, затерпіли. Вона стоїть на одному місті, а їй здається, що вона все ще йде. Тремтячий голос, що став вириватися з її гортані, то був її плач. З її великих оченят потекла одна велика с л ь о з а.

Якийсь тепленько зодягнутий чоловік пройшов випадково повз неї і не порятував. Камінне серце в нього було.

– Не відпочивай, бо ніч тебе знайде у твоєму ледарстві, – сказав він і пішов далі, значить, не домірковувався Марусиною безвихідною становища. Її схлипування стає щораз тихішим. Холод для неї меншає. В її серці робиться гаряче, любо... Вона бачить перед собою неньку і хотіла б її своїм гарячим серцем нагріти. Ручками обнімає її за шию та й просить: „Ненько моя, нагрійтеся теплом мого серця, а легше вам стане”.

* * *

Хмарне небо вже уповилося чорним покровом. У селі радість, гомін. Вечірнє світло так і сяє на багатих столах. Різдвяний ангел став літати від хати до хати з дарунками на крилах. Сніг іде та й іде, а білі його пластинки танцюють собі у повітрі. Ангелові про те байдуже. Його ні вода, ні огонь не бере. Тому чимало здивувався він, коли ненароком побачив на своїй ніжній рученьці велику білу пластинку снігу:

– Ти маленька білявочко! Що ти є таке, що відважилося на мою руку сідати? Твої посестри не вчинили б такого ніколи.

– Я не звичайна пластинка, я – с л ь о з а.

– С л ь о з а ?! – повторив ангел.

– Я с л ь о з а вбогої дівчинки Марісі, – говорила далі пластинка.

– Тої Марусі з синіми очима?

– Так. Ті сині очі зронули мене он там, у полі, серед снігу. Студений мороз заморозив мене, а буйний вітер заніс мене сюди. Маруся лежить на снігу, замерзає, небога. Порятуї її, ангеле! Се ж вечір радості, не смутку, терпіння, смерті!

– Добре, зараз, – відказав ангел. Він прошептав щось вітрові і полетів собі далі. Слухняний вітер поніс чимскоріш пластинку до хати того багача, що бачив у полі безпомічну Марусю та й зганив її ще лихим словом. Багач той якраз вийшов тоді на подвір'я, щоб повеліти слугам внести житній сніп до хати. Вітер увійшов з нею до хати. Почалась вечеря. Стіл аж гнеться під тягарем страв та напоїв.

Пластинка розтанула і покотилася прямисінько у фужер, що в нього наливав собі вина господар – багач. Він випив налити вино, а з ним – Марусину сльозу.

– Недобре се вино, – сказав він, – научу я того купця, щоб знав, яке вино мені давати!, сказав та й посумнів чогось-то.

А родина п'є те саме вино та й нахвалитися не може. Нераз вставав багач від стола та й вийшов з хати.

Вже з півгодини минуло, а він ще не вертає.

– Де отсе пішов батько? – питаються здивовані діти й мати. Не знають. Аж ось і надходить він, та й не сам. На руках несе дівчинку, мов мерця якого.

– Се Кравчишина Маруся, – каже він до родини, – трохи ще не замерзла на полі в снігу. Я бачив її, як вертала з міста. Стояло, біднятко, а я думав, що відпочиває. При вечері, зараз-таки по тім клятій вині, вона мені привиділась умираюча. Мені заболіло за нею серце, тим і побіг я на те саме місце, де я перше її побачив. Прибігаю, а вона вже й не говорить, тільки ніби стогне, плаче та й то вже останніми силами. Нумо, діти, розморозуємо її.

– У другу хату понесімо через сіни, там холодно, а тут, у теплі, годі розморозити, – порадила жінка.

* * *

На другий день рано сиділа Маруся коло своєї неньки у затопленій багацькій хаті і розповідала, як орудувала у місті.

Зворушений багач зайнявся хворою вдовою, ніби своєю матір'ю. До себе враз з донечкою забрав, і хліба, й до хліба всього дав. Хвора Кравчиха трохи підвелася з ліжка. Вона про все дізналася від багача. Її очі сльозами зайшли. То сльози радості й жалю! А Маруся обіймає матір та й щебече, біднятко:

Ненько, дорогая! Звідки це для нас добро взялося? Чи не сон це?

Ні дитино, то теж добре серце заподіяло цю людську ласку.

А я, ненечко, сон мала, що десь-то моє серце гаряче, гаряче, таке гаряче, що вас ним я хотіла зігріти.

Ти ж зігріла ним мене, Любочко моя дорога, сиза.

І досі ще ніхто не знає, що те все зробила Марусина с л ь о з а.

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ

(1834 - 1888)

Горда качка

байка

Качка плаває собі по воді, а лис прибігає.

– Добрий день, вашеці!* – каже лис.

– Здорові були, добродію! Що там доброго скажете?

– Та не маю коли, бо біжу з двора. А чи то ви тота качечка, що люде кажуть, що нема кращої на ціле село?

Качка аж нестямилась з радощів.

– Таже, може, й я, – каже.

– То ходіть же борше* зо мною до двора, бо паня аж гинуть вас видіти! Ви не знаєте, які ви скрізь славні, навіть у дворі за вас знають!

Дурна качка, не багато гадаючи, штрик* на берег, а хитрий лисок тоді за шийку цуп! “Отак, – каже, – гордість не одному вже шию скрутила”.

По щирості

Один господар прийшов з міста, дає своєму синкові медівник та й каже:

– На, Васильку! Та поділися з Петриком по щирості!

– А то як діляться по щирості? – питає Василько.

– Отак, синку, – каже отець. – Як переломиш медівника, то даси більшу половину Петрикові, а собі лишиш меншу. Се називається по щирості.

– То дайте Петрикові медівник, най він ділить по щирості! – каже хитрий Василько.

Бідолашко

Казка

Був собі раз бідний чоловік та мав ще біднішого сина, бо був і слабовитий, і хоровитий, і мізерний, і ніжний, і худий, і сухий, і боязливий, і замлілий*, а люди і назвали його Бідолашко, бо був і справді бідолах. Але доки старий ще жив і на нього заробляв, то ще було, як було; але як старий помер, а той господар, що вони у нього у комірних сиділи, нашого Бідолашку на вулицю витрутив*, тогді він ста як пень, не розуміючи і третьої. Але нарешті схаменувся та й думає собі: “Піду я хіба у місто, може, там мені ся що лучить. А не лучить, то, може, хто змилується та мене погодує”. От і поволікся в місто.

А у місті – звичайно, як то у місті: одні люди ходять сюди, другі туди, а його ніхто навіть і не питає, чи він їв сьогодні, чи ні. Аж тут отворюється в дуже великій кам’яниці вікно, а з того вікна як стане одна стара-престара бабуся верещати на цілу вулицю:

Сходіться, сходіть!

Готовий обід.

Ковбаска та й кишка,

Ще й пражена гишка*.

Сходіться, сходіть!

Готовий обід.

“Таже се добре! – думав собі наш Бідолашко. – Я однако годен: може, чим бабуся помилує”. От і пішов до кам’яниці. А бабуся стала його питати:

– А ти чого, хлопче?

– Таже ви кликали, матусю, на ковбаси та на кишки, так я думав...

А бабуся тоді в регіт:

–Хіба ти одурів, хлопче? Таже я не кликала тебе, та ні других таких, але кликала усіх сусідських котиків та песиків, аби моїм не скучно було. Але нічо тото: найдеться і для тебе дещо пообідати. Сідай! – На се дала бабуся Бідолашкові добре пообідати, а відтак каже до нього:

–Може би ти, хлопче, у мене наймився? У мене тобі добре буде, бо не будеш мати іншої роботи, як лиш мої котики та песики обходити та з ними гратись. Пристаєш?

– Пристаю, – каже Бідолашко, а сам такий рад, що йому так борзо* служба трафилась*, та ще і така легка. От і став він служити.

Служить він місяць, служить два, служить піврік, а бабуся за плату і не згадує. Нарешті став він домагатись, а бабуся в крик:

– Ти що се, сякий та такий сину?! Ти нерад, що такого здохляка годую, та ще тобі і плати треба? Я тобі зараз такої плати надаю, що не понесеш, лиш мені не сиди тихо! – На се бабуся забралась у місто, а Бідолашко собі гадає: “Нема мені що тут робити: от утечу я хіба від сеї злющої бабусі, доки ще не битий”. От і зв’язав він свої манатки у хустину та й пішов.

Але на дверях наздоганяє його один песик, що він його дуже любив, та й тягне за собою. Він зразу не второпав, чого песик хоче, але нарешті пішов за ним, бо песик так дуже скомлів та так його дуже тяг за собою, що він задивувався. А песик завів його до одної комірки, що всігди під замком стояла,

а сьогодні роззлючена бабуся замкнути забула. Та що з того, коли у тій комірчині не було нічого, як лиш самі відемські тереферні: мотовила, самотоки, зіля, охаблені коси, серпи, ножі і хто знає що, а лиш чемного не було нічого, принаймні такого, аби Бідолашкові здалося. Лиш одні старі черевики та одна паличка стояли у кутику, а Бідолашко собі гадає: “І се мені здасться”, узув черевики на ноги, узяв паличку та й пішов.

Але бо ті черевики не були такі, як другі черевики, але були несамовиті, такі, що як стали з Бідолашком летіти, то йому аж дух заперло, і мусив він аж три рази “гов!” кричати, доки вони стали і йому віддуху дали. Тоді упав він, мов неживий, на землю і заснув, а в сні показується йому песик та й каже до нього: “Ти, Бідолашку, не знаєш ще добре, що з тими черевиками робити, але я тебе навчу: як підеш ними так, як ся всігди ходить, то зробиш ними сім миль на годину; але як обкрутишся три рази на обцасі, то вони тебе на млі ока занесуть, куди ти сам загадаєш. А з тою паличкою так знов річ ся має: як прийдеш з нею на таке місце, де гроші закопані, то она зараз у землю штурне, як буде срібло, то два рази, а як буде золото, то три рази. А тепер іди собі, Бідолашку, у добрий час; а як не будеш дурний, то добре тобі буде!” На се Бідолашко пробудився.

А як Бідолашко пробудився, так зараз став думати, що би йому робити, аби з свого щастя користувати. Аж тут упало йому на гадку, що якби він пішов до столиці, то міг би ся зараз наймити у цісаря за післанця, а там би йому ліпше було, як у сварливої бабусі коти бавити. На се обкрутився він тричі на обцасі і став відразу у цісаря на подвір'ю. А цісар його зараз питати:

– А чого ти, хлопче, хочеш?

– Та я би у вас наймився за післанця, – каже Бідолашко, шкрібаючись у голові.

– Хто? Ти? – каже цісар, сміючися, – багато би ще тобі хліба їсти, аби у мене за післанця бути!..

– Спробуйте, світлий пане, – каже Бідолашко сміливо, – а як не збігаю удвоє борше, як найліпший ваш післанець, то тоді ваша воля зробити зо мною, що хотіти, про мене і повісити.

– То добре, – каже цісар. – На ж тобі оцей лист та й біжи з ним до того і до того царя. А як мені за тиждень відповідь принесеш, то будеш у мене за мого найпершого післанця.

–Добре! – каже Бідолашко, узявся та й пішов.

Але зараз за містом обкрутився він три рази на своїм черевиці, погадав собі, де аби він був, а черевики занесли його на млі ока просто до того царя, котрому він мав лист віддати. Цар відписав йому в сей час: він знов обкрутився на черевиці і став перед цісарем:

– А що? – каже, – борзо вернувся?

Цісар лиш видивився на нього, а нарешті каже:

– Коли ж так, – каже, – то будеш у мене за першого післанця, і буду тобі платити на рік що сам схочеш.

От і став Бідолашко у цісаря на службу, а цісар його так полюбив, що без нього бувало і обідати не буде.

А другі двораки* за се бий – забий на нього*, та ну його чорнити у цісаря, де лиш могли. Се дуже боліло Бідолашка, бо він був добрий хлопець, і став він думати, що би то йому робити, аби двораки на нього не ворогували. “Коби я мав багато грошей, – думає він собі, – то я би уже знав, що робити: я бих обсипав усіх двораків аж доти грішми, аж доки би вони не перестали на мене ворогувати та цісаря троюдити”. Аж тут упала йому на гадку бабусина паличка, і він лиш ждав ночі, аби з нею у цісарський город піти, бо чутка ходила, що старий цісар, теперішнього цісаря тато, мав там закопати дуже великий скарб. От і зібрався він уночі, взяв з собою паличку, ліхтарню, рискаль, мішок та й пішов у город. Тут недовго він шукав, бо паличка штурнула під одною старою яблонею три рази в землю, він став копати, викопав великий котел з самими червоними, набрав у мішок, кілька лиш міг понести, решту закопав так, як було, та й пішов у свою станцію.

Коли ж Бідолашко розумний був, то би був грошики собі спрятав та нічо нікому не казав. Але бо ні: він став зараз усіх двораків грошми обсипати, сто раз гойніше, як сам цісар*, а двораки зараз до цісаря: “Найясніший пане, – кажуть, – Бідолашко мусить ваш скарб обкрадати, бо відки би він мав тільки грошей, аби нас усіх так гойно* обдаровувати?” Цісар зараз повірив та й кличе Бідолашка до себе:

– Відки в тебе тільки грошей? – Бідолашко став крутити, але цісар* як його спритискував, так він нарешті мусив признатися, і за паличку, і за скарб, а нарешті і за черевики. Тоді цісар казав від нього відібрати паличку, і черевики, і гроші, казав усе замкнути у свою скарбницю, а Бідолашка нагнати ще біднішого, як був прийшов.

Іде Бідолашко, що йде, аж тут зайшов він у один дуже великий ліс. Дивиться він, аж тут стоять над одною річкою дві груші, а на них такі уже красні та великі грушки, яких він ще зроду не видів. “Таже се добре, – думає він собі, – буду мати зараз що поснідати”. Пішов до крайньої груші, нарвав собі грушок, наївся добре та й пішов до річки води ся напити. Схилився він до води пити – аж тут дивиться – а йому вирости такі уже вуха, як у якого старого віслюка, та ще до того такий величезний ніс, як у індика. “Так мені треба, – думає він собі, – бо я і справді заслужив собі віслюкові вуха. Але най хоть собі і з другої грушок наїмся, а тоді піду до ріки та й утоплюся”. Наївся він і з другої груш грушок та й приходить до води – аж тут дивиться – пропали вже віслюкові вуха й індиків ніс, а він аж підскочив з радощів. “Еге, – каже він, – тепер я вже знаю, що робити!” Нарвав в одну тайстру одної груші грушок, а в другу з другої та й повернувся назад у те місто, де цісар* мешкав. Тут зайшов він до одного знайомого чоловіка, перебрався, як простий хлоп, намастив собі лице, приліпив великі вуса насунув кучму на голову, насипав у кошіль перших грушок та й пішов просто у цісарський двір.

Але цісар* як узрів такі прекрасні грушки, так не міг надивуватися, заплатив Бідолашкові гойно*, а сам скликав зараз усі свої сини та й доньки, аби їх такою новиною обдарувати, бо у ту пору навіть і в його садах не було ще зрілих грушок та ще таких превиборних. Тоді стали усі тих грушечок затинати*, цісар найперший, аж тут глип-глип один на другого та в крик! “А вам, тату, що за

вуха вирости?!”, “А тобі, жінко, який оце ніс увис?!”, “А у тебе, доню, які оце вуха, та ще до того й ніс?!”, “А ви, служалі, чого вивалили сліпи*?! Зараз мені усіх докторів з цілого міста скликати!”, “Ох, мої вуха!”, “Ох, мій ніс”, “Як я завтра стану оперед війська на муштру нок?!”, “А я як завтра гулятиму на балу?!”.

Доки так усі охтімкались, і докторі позбігались, а Бідолашко побіг борше* в місто, купив собі за ті гроші, що за грушки дістав, докторську уберію*, пішов на свою господу, перебрався за доктора, набрав собі повні кишені тих других грушок та й пішов до цісаря, нібито він доктор, що акурат* тепер з другого краю приїхав. А цісар каже до нього.

– Рятуй, чоловіче; бійся бога, бо оці дурні, отсі другі докторі, лиш очі повивалювали, як цапи, а нічо не розуміють.

– Спробуймо, – каже Бідолашко: узяв одну грушку та й дав наймолодшому принцеві покуштувати, а сей як покуштував, так в сей час і вуха і ніс зробився так, як були, а цісар каже до нього:

– Ходи зо мною, чоловіче, у мою скарбницю і вибери собі, що сам злюбиш, лиш врятуй мене і мою фамілію від такого сорому!

На се взяв цісар Бідолашка за руку і повів його у ту комору, де його скарби стояли. Але Бідолашко нічо не брав, як лиш свою паличку і свої черевики. А як узув свої черевики на ноги, тоді каже до цісаря:

– Ви мене не пізнаєте, пресвітлий пане, але я той сам Бідолашко, що у вас за післанця служив і котрого ви без суду, без права нагнали. Бо я ваш скарб не обікрав, але викопав собі його у вашім городі, а при тім скарбі було оце письмо вашого покійного вітця, а в тім письмі стоїть, що той скарб того є, хто його найде.

Це сказавши, обкрутився Бідолашко на своїм черевиці і погадав собі, аби зараз у своїм селі зробився. На се понесли його черевики у його село, а цісар лишився з довгими вухами та й з індикивим носом.

ЄВГЕНІЯ ЯРОШИНСЬКА

(1868 - 1904)

Найбільший скарб

Давно тому, дуже давно, жила в однім селі вдовиця Марина з своєю дочкою-одиначкою Орисею. Вона заробляла собі на прожиток шиттям та тканням; вона була і дуже побожна, і добра, бо біднішим від себе роздавала те, що їй лишилось з заробітку. Коли надійшов вечір, казала вона завжди:

Я не змарнувала сього дня, а працювала і добре чинила .

Але одного разу Марина занедужала і не могла через пару неділь нічого заробляти; тому не дивниця, що за якийсь час минувся послідній крейцер в скрині. Тоді встала вона насилу з постелі і поволоклася до сусідів.

- Сусідоньки,- сказала,- ви ж знаєте, що я вам допомогала не раз в біді, допоможіть й мені тепер, бо я хвора і не можу нічого заробити.

На ці слова ніхто з сусідів не відізвався, а бідна вдовиця пішла додому засумована.

Орися, увидівши зажурену матір, сказала з гірким жалем ось такі докірливі слова:

- Нащо ви їм так багато доброго робили, коли вони такі невдячні?

Мати усміхнулась сумно і відповіла:

- Чи мала я покинути їх в біді? Я не робила добре задля подяки...

По тих словах повалилася безсилина вдовиця на постіль. Орися припала до неї, голосячи:

- Матінко, не умирайте, о, не умирайте, не покидайте мене сиротою на сім світі.

Мати лежала не рушаючись, а Орися стояла над нею з заложеними руками і заплаканими очима. Запала ніч. Орися засвітила каганець, і їй прийшло на думку, що мати не раз їй про лісного царя оповідала, що той добрих людей любить і їм приносить поміч.

Але вперед треба піти до нього опівночі й постукати тричі в тоту скалу, де він мешкає, а тоді він не пожалує своєї помочі.

Орися знала, де тота скала. Її маленьке серденько билося сильно в грудях. Вона піде, буде просити помочі для своєї матінки, бо щож вона сама буде робити на білому світі. Втім, загас каганець, і вона стояла в темноті.

- Ні, ні, моя матінка не умре,- сказала відважно і, відімкнувши двері, побігла до помешкання лісного царя. За хвильку була там і постукала тремтячою рукою три рази в скалу.

Вона почула, як ціла земля затряслася, як скала отворилася і якась невидима сила занесла її аж до підземної палати лісного царя. Вона стала в великій залі, що ціла була з кришталю. На середині стояв довгий также кришталевий стіл, а кругом нього чудово гарні стільці. Все світилося, блищало, лисніло в тисячу красок. На столі стояли купи золота, дорогих каменів, коралів, перлів, а все таке блискуче, приманливе. Кінець стола сидів старий вже чоловік в довгій білій одежі. На голові мав діамантову корону, а в руках тримав золоту палицю. Це був цар-лісник.

Він глянув на Орисю і сказав:

- Чого тобі треба, людська дитинко?

Орися набралась відваги, здійняла руки вгору і почала говорити:

- Добрий царю і пане, моя матінка така дуже хвора. А до того не маємо що їсти...

- А чому ви не щадили? Таж ви мали добру роботу,- сказав цар.

-Бо матінка давала біднішим від себе, та тому у нас тепер нема нічого в хаті. Але я хотіла б вічно самий чорний хліб їсти, лиш коби моя матінка поздоровіла.

-Ти добра дитина,- сказав цар,- і я хочу тобі допомогти. Але я можу тобі лиш одно бажання сповнити. Можу зробити тебе багатую або твою маму уздоровити. Подивись кругом себе. З сих всіх скарбів можеш собі брати, скільки сама хочеш. Тоді зможеш для своєї матері ліки купити, для неї хліба, молока постаратися, ба ще багато інших речей, про котрі навіть не знаєш.

Орися подивилася на блискучі скарби, що так лисніли і її до себе манили, на гарні корали, перли, дукачі, – це все мало до неї належати, а до того ще ліки для хорої матінки.

«Для хорої матінки? Отже, її матіка не мала ніколи поздоровіти?»

«Ні, ні, славний царю»,- хотіла вона крикнути, Але їй здавалося, що червінці кличуть до неї: Бери, бери! І цар покивав головою і сказав: Бери, бери! І перли, коралі, дороге каміння- все ворушилося, все манило її до себе кричало: Бери, бери!»

В тих скарбах були відай якісь чари сховані, бо вона не могла від них очей відірвати. Дух їй запирало, а серце ставало в грудях таке тяжке, гей ті всі скарби причепилися до нього й мовби вона сама стала таким твердим, блискучим каменем.

Ах, чи не мала вона вже справді серця в грудях, чи скарби її так очарували!

-Матінко, матінко!- крикнула вона перестрашена і вхопися за груди, хочаби переконатися, чи в неї є ще серце. І в тій хвили побачила свою матусю з скорченим з болю лицем недалеко себе. А гроші, скарби, перли манили дівчину до себе, приговорювали то тихо, то голосніше: «Бери, бери!»

Але вона вже на те все не дивилася, вона бачила лиш свою хору матусю й, впавши на коліна, сказала:

-Славний царю, затримай собі всі свої скарби, а верни здоров'я моїй матусі: я буду тоді найбагатшою на світі.

Цар усміхнувся і глянув сердечно на добру дитину.

-Ти витримала пробу,- сказав лагідно,- коли ж твоя мати для тебе найбільше щастя, то вона буде здорова. А що ти цими скарбами погордила, то най ваша праця буде для вас щастям.

Він ударив палицею в стіл, і Орисі здавалося, що вона летить десь, далеко, далеко, але нараз опинилася коло постелі хорої матері: їй здавалося, що то все був сон. В хаті було вже видно, з-за гори сходило сонце, а мати в тій хвили отворила очі.

-Як добре я спала, – сказала, дивлячись на Орисю, – цей сон мене так покріпив, мені здається, що я тепер одужаю.

-Так, ви одужаєте, матусю, – тішилася Орися, тулячися до матері.

Хтось застукав до дверей. Орися пішла подивитися: то була сусідка, що принесла їм гладунчик молока і буханець хліба.

Втіха, що сусіди все-таки її не забули, додала хорій нової сили, вона дивилася з усміхом за Орисею, як тотя скоро молоко варила та переливала в маленьке горнятко*, щоб дати напитися матусі.

За якийсь час прийшла вдовиця цілком до здоров'я, так що могла разом з Орисею працювати, а роботи мали подостатком, та й не один гріш затримався в скрині, але не один пішов все-таки на підмогу біднішим.

Часами згадувала Орися про скарби лісного царя, але мати так їй сказала:

- Такі скарби можуть дуже легко розійтися, но в праці лежить багатство, котре ніколи не можна змарнувати. Хто хоче працювати, той найшов найбільший скарб. Я такий скарб найшла, а що до того в мене ще така добра дитина, як ти, то я дуже щаслива і задоволена.

Квіти

Був собі хлопчик, що мешкав у гарнім домі, котрий стояв посеред широких полів та сіножатей. Як прийшла весна й земля вкрилася чудовим килимком з квітів, тоді було так гарно, особливо в саду Йосипових родичів. Та він нарікав на цю красу, глумився з квітів. Він любив лиш пожиточні речі, а квіти зовсім не цінував.

«Кому ці квіти потрібні?»- говорив не раз, брав паличку і, махаючи нею, збивав голівки квітам.

«Нащо вони цвітуть, коли з них нема нікому пожитку»,- відповідав, бувало, коли хто його запитував і не давав збивати голівки квітам.

Набігавшись, Йосип брав собі книжку, сідав під рожевий корч і читав, що йому аж піт котився з чола; він хотів стати дуже розумним.

Сидячи раз під корчем, він так зачитався, що не бачив, як минув полудень. Йосип не зважав на те, що сонячні промені падали на землю все гарячіші, а через те дужче розносився запах сіна в повітрі. Повітря тремтіло від страшної спеки, вітрець не повівав, жоден птах не співав. Якось дивно було кругом.

-Ага, – відізався нараз тоненький голосочок, – ось де він, той дурний хлопчище, що завдає нам так багато жалю. Дивись, королево, він сидить он там!..

Йосип підвів зморену голову і в ту ж хвилию сторопів від подиву. З луки, що стояла в повнім розквіті, летіли, йшли, їхали на блискучих сонячних променях незчисленні маленькі постаті, супроводжувані роями мух, мотилів, хрущів, мурашок. Наблизившись до Йосипа, оточили його з усіх боків.

В середині побачив він повіз, котрий тягли зелені хрущі і сині метелики. В повозі гордо сиділа королева квітів. Її убрання складалося з листочків рож, на голові блищала корона з капель роси, в руці мала пуп'янок рожі, це був її скіпетр.

Покірно оточили повіз ті маленькі постаті, і аж тепер побачив Йосип, що це були квіти з чудовими голівками. З-під синього віночка дивилася невинно незабудка; коло неї в червонім плащі красувався мак; здійнявши гордо голову, дивилася лелія, за неї ховалась скромна фіалка; злостиво обернулася зелена кропива; а пахуча бузина зиркала своїми ясними очима.

Королева злізла з повоза і йшла просто до Йосипа.

- То ти той хлопець, що не любиш квітів? - запитала.

Всі квіти засміялись погордливо.

- Дурний хлопчище, - сказали.

-О ні, - розлютився Йосип, - я не дурний, я вчився багато, більше, як ви всі разом.

- Дурний хлопчище, - повторили знов квіти, а королева взяла найбільшу каплю роси з своєї корони і поклала йому на очі.

- Дивись туди! - сказала, ніби наказуючи.

Він послухав її, і- о диво! Лука зникла, і він побачив бідну вузьку кімнату; в ній стояла бліда худенька дитина коло вікна і дивилася з радістю на маленьку квітку, що зацвіла в вазоні.

- Видите, матусю, тепер нарешті прийде весна і до мене! - сказала і поцілувала блідими устами маленьку квітку.

Королева покрутила каплею, образ зник, мов у мороці, а другий вступив на його місце: в білій сукні стояла молода посеред гостей; вона усміхалася до всіх, але її очі зверталися до миртової китиці, котру тримала в руках.

Ми мусимо бути при тім говорили мирти і піднімали гордо свої голівки.

З очей молодої полились сльози і впали на китицю.

- Сльози радості загомоніли квіти вони належать завше* нам.

І знов інший образ.

В кухні аптеки лежали цілі в'язки засушених квітів, а аптекар вибирав поодинокі з них і кидав у великий котел.

- Бачиш сказала королева сік з квітів і зілля є дуже поживний, він гоїть рани, бореться з людськими хворобами і стає через те добродієм людей; чи ти знав це?

-Ні, - відповів Йосип...

-Чекай,- сказала королева ще один образ, останній.-І вона покрутила каплею.

Йосип побачив ліс, вкритий снігом.

З широкого галуззя* дерев звисав іній і блищав тисячам фарб проти ясного сонця. Потім почувся десь далеко ніби ніжний, тоненький дзвоник, а сніг почав танути. З-під нього появилися маленькі голівки синіх і білих дзвіночків, що наповняли повітрям своїм солодким запахом.

Довкола стало так гарно, так мило.

Трава почала зеленіти, дерева почали розпускатися.

-Бачиш, для чого ми тут, на землі, живемо,- говорили квіти тоненькими голосочками.- Ми допомагаємо людям в радості і смутку, ми робимо їх життя гарним та милим; ми стаємо їм корисними, де лиш можемо; ми приносимо їм привіт з весною; ми відзвонюємо весело, як приходить весна; ми веселі діти літа, а восени, як вже все зів'яне, тоді показується ще де-не-де одне з нас, щоби розвеселити сумного чоловіка, подати йому надію на красну квітучу весну. Чи ти бачиш тепер, для чого ми потрібні, чи розумієш, що, ненавидячи нас, був дурненьким?

З цими словами зняла королева каплю з його очей, і він пробудився. Сонце пекло ще однаково, квіти стояли на луці не рухаючись.

Йосип взяв свою книжку і пішов додому, але відтепер вже ніколи не нищив квітів, не відбивав їм голівки, бо знав, що вони ростуть людям на користь.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

(1814 – 1863)

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Тече вода з-під явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
Та попід горою.
Хлюпочуться качаточка
Поміж осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Зацвіла в долині
Червона калина,

Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала.
Почула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

Село! – І серце одпочине.
Село на нашій Україні –
Неначе писанка, село,
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади; біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом
Широколистії тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом.

ЛЕОНІД ГЛІБОВ

(1827 – 1893)

ЗИМНЯ ПІСЕНЬКА

«Зимонько-снігурочко,
Наша білогрудочко,
Не верти хвостом,
А труси тихесенько,
Рівненько, гладесенько
Срібненьким сніжком.
Ми повибігаємо,
Снігу накачаємо
Купу за садком;
Бабу здоровенную,
Уночі страшенную,
Зліпимо гуртом.
Зробим очі чорнії,

Рот і ніс червоні —
Буде як мара.
День і ніч стоятиме,
Вовка проганятиме
Від свого двора.
Зимонько-снігурочко,
Просимо, голубочко,
Щоб мороз стояв,
Бабу товстобокою,
Відьму вирлоокою,
Пильно доглядав.
Гляне ясне сонечко
В весняне віконечко,
Бабу припече;
Де й мороз той дінеться,
Геть від баби кинеться,
З ляку утече!
Баба буде плакати,
Будуть сльози капати,
Знівечать кожух,
Голова покотиться,
Баба заколотиться
І в калюжу — бух!
Висохне водиченька,
Виросте травиченька,
Розцвіте садок, —
Ми тоді весняночку,
Любую паняночку,
Приберем в вінок.
Подаруєм квіточку,
Із васильків скрипочку
Грай, серденько, грай!
Звесели і воленьку,
І трудящу доленьку,
І весь рідний край».

Щедрівка

Погас учора день,
Заплакав рік Старенький;
Сьогодні розсвіло —
Сміється Молоденький.

Старенького нам жаль,
А плакати не годиться,
Бо Молоденький рік
Почне на нас свариться.

Що дав Старенький рік,
Те бачили і знають;
Що ж Молоденький дасть –
Сьогодні не питають.

І празникує люд,
Вигукує раденький:
«Прощай, Старенький рік!
Здоров був, Молоденький!»

ВЕСНЯНКА

«Весна прийшла!
Тепло знайшла!» —
Кричать дівчатка й хлопчики.
«Цвірінь! Цвірінь!
Журбу покинь!» —
Клопочуться горобчики.
Приліз дідок,
Зліз на горбок —
У хаті бути не хочеться.
Тепляк дмухнув,
Крилом махнув,
По бороді лоскочеться.
Все ожило,
Все розцвіло.
І рій дітей привітненьких
На той горбок
Несе вінок
З фіалочок блакитненьких.

Бринить дідок,
Як той мачок,
Крапчастий і повнесенький;
Кричать, гудуть,
Далеко чуть
Таночок голоснесенький.
«Весну шануй,
Не спи,воркуй,
Наш голуб зозулястенький!
Не в'янь, рости,
Красуйся ти,
Королику квітчастенький.
«Цвірінь! Цвірінь!
Журбу покинь!» —
Підспівують горобчики;
І я зрадів,
Помолодів,
Як ті дівчатка й хлопчики.

Байки:

Чиж та голуб

Весною Чижик молоденький,
такий співучий, проворненький,
в садочку все собі скавав
та якимсь у сільце* й попав;
сердега в клітці рветься, б'ється...
А Голуб бачить та сміється:

— А що? Попавсь? От тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
хоч як би не хитрили,
бо я не Чижик! Ні... оце! —
Аж гульк — і сам піймавсь в сільце
Ото на себе не надійся,
чужому лихові не смійся!

* Сільце – присирій у вигляді петлі, що затягується,
для ловлення птахів і дрібних тварин.

КОНИК-СТРИБУНЕЦЬ

У степу, в траві пахучій,
Коник, вдатний молодець,
І веселий, і співучий,
І проворний стрибунець,
Чи в пшениченьку, чи в жито,
Досхочу розкошував
І цілісінькеє літо,
Не вгаваючи, співав;
Розгулявся на всі боки,
Все байдуже, все дарма...
Коли гульк — аж в степ широкий
Суне злючая зима.
Коник плаче, серце мліє;
Кинувсь він до Мурав'я;
— Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!
Чуєш — в лісі ворон кричє,
Вітри буйнії гудуть?
Порятуй, порадь, земляче,
Як се лихо перебудуть!
— Опізнився, небораче, —
Одказав земляк йому, —
Хто кохав життя лєдаче —
Непереливки тому.
— Як же в світі не радіти?
Все кругом тебе цвіте, —
Кажє Коник, — пташки, квіти,
Любе літєчко на те;
Скочиш на траву шовкову —
Все співав би та співав. —
На таку веселу мову
Муравей йому сказав:
— Проспівав ти літо боже, —
Вдача вже твоя така, —
А тепер танцюй, небоже,
На морозі гопака!

Хто доня?

Мати доні молодій
Огородик наділила.
Розкошує доня мила,
Кажє нєньці – тісно їй:
«В земляній сиджу коморі,
А коса моя надворі».

Загадки та відгадки:

БАЧИТЬ — НЕ БАЧИТЬ

Бачить — не бачить,
Чути — не чує,
Мовчки говорить,
Дуже мудрує.
Часом захоче —
Правди навчає;
Іноді бреше,
Всіх звеселяє.
Люба розмова, —
Будемо, діти,
З нею довіку
Жити — дружити
Хто ж то така
В світі щаслива,
Мудра, правдива
І жартовлива?
Як не вгадали,
Стану в пригоді:
Річ коротенька —
Книжка та й годі.

КОТИЛАСЯ ТАРІЛОЧКА

Котилася тарілочка
По крутій горі,
Забавляла любих діток
У моїм дворі.
Нам тієї тарілочки
Чому не любить —
Хорошая, золотая
І як жар горить.
Прийшла баба — сама чорна
І чорний жупан, —
Заховала тарілочку
У синій туман.
Постихали співи й жарти
У дворі моїм;
Золотої тарілочки
Стало жаль усім.
Зачинився я у хаті,
У віконці став
І про тую тарілочку
Співати почав:
«Туманочку, туманочку!
Поклонись зорі,
Покоти нам тарілочку
По нашій горі...»
Де не взявся із-за лісу
Невідомий птах,
Довгохвостий, гостроносий,
На восьми ногах.

Тільки став я приглядатись —
І що, і відкіль,
А він зразу розігнався —
І в вікно сусіль...
Я — на піч та у куточку
Зігнувсь, притаївсь
І, щоб птах той не надібав, —
Ряденцем укривсь.
Навіжений птах літає —
Не найде ніде.
І тонесенько виводить:
«А де дідок, де?»
Закричав горластий півень
І прогнав той страх,
Я зрадів — і не побачив,
Де той дівся птах.
Золотую тарілочку
Всі знають давно:
То на небі сонце ясне
На весь світ одно.
Чорна баба — нічка темна:
Із давніх-давен
Покриває все на світі,
Як погасне день.
Заховався шуткуючи
Дідусь-господар,
Щоб не зразу догадались,
Що той птах — комар.

ОЛЕНА ПЧІЛКА

(1849 – 1930)

До діточок

- Годі, діточки, вам спать!
Час давно вже вам вставать!
Гляньте: сонечко сміється,
В небі жайворонок в'ється,
В'ється, радісно співає, –
Він весну вам сповіщає!
А весна та чарівниця
Щиро вам несе гостинця;
Пташка, рибка, звір на волі,
Божа пчїлка, квітка в полі, –

Метелик

Діти бігають, стрибають,
Далі – весело гукають:
– Ах, метелик!.. Подивіться!..
– Ось він. Ось він метушиться!
– Та який же гарний, гожий!
– Наче квітка, прехороший.
Молитися вчила.
А моя опора –
Всі весною оживають,
Весну красну прославляють.

Маленька українка

Знаю, бо казала
Мені моя ненька,
Що я українка,
Правдива, маленька.
Знаю, Україна
Серцю моему мила,
Я по-українськи

То Божая Мати,
Мати Україна,
Повна благодаті.
- Ось мою молитву
Прийми, Отче Боже,
Нехай Україні
Вона допоможе.

Змислений котик

Ну й розумний же наш котик !
Де такий і взявся,
Чи у школі де навчався,
Чи такий вже вдався?

Казку хоч яку вам скаже,
Про жар-птицю, змія,
Пісню всяку заспіва вам, -
Чиста чудасія!

Всякі загадки він знає –
І арифметичні,
Коли хочете, розкаже
Дроби десятичні!

Звідки ж котик теє знає? –
Він книжки читає;
І читає, й розбирає
Та на вус мотає.

Мудра кицька

У збаночку молоко, –
Ох, то штука ловка!
Та як його скуштувати?
Не влізе головка!..
Наша киця дуже мудра –
Способу добрала:
У той кухличок вузенький
Хвостика вмочала.
Отже, кухлик не звалила,
Зробила обачно,
Тепер хвостик витягає,
Облизує смачно!

Котик-мурчик

Котик-мурчик
Мій голубчик!
Він удвох зі мною,
Як риба з водою!
Кашку смачненьку
В мисочку новеньку
Матуся поклали,
На сніданок дали.
Я ту кашку виїдав,
Котик – мисочку лизав.
Коли б мама теє знали,
Були б котика нагнали!
А тим часом він наївся,
Коло мене кмостився,
Стиха казочку муркоче,
А я слухаю охоче!

Кухлик

Була собі дівчина Маня. Ох, та й пещена ж була, та мазана, не дай Боже! Мама у неї не було, але жила вона в багатій тітці, і тіточка тая жалувала її, ба навіть пестила дівчинку без міри. Вже чого Маня схоче, те і є! Як Маня скаже, так і буде!

Була у Мані учителька, таки й жила при ній у тіточчиній господі. Було часом дивиться та учителька на Маніні вигадки, та і каже тітці: “занадто вже Манюся пещена, се не добре для неї, не добра у неї вдача буде!” – Куди! тіточка і слухати того не хоче: - Що ви мені говорите! – відказує:- дитина свого потребує! Нехай тішиться, та знає, що я її жалую!

Мусить учителька вмовкнути.

Трапились Маніні іменини. Купили їй подарунків: нову ляльку, цукерків, ще й чашечку гарну для чаю, або сказати б кухлик, бо була тая чашечка височенька і з накривочкою.

Гарний кухличок був, нема що казати; тіточка купила його в гарній, дорогій крамниці. Кухличок був тоненький порцеляновий, вінця золоті, а сам біленький і на ньому незабудочки та фіалочки намальовано віночком, а в тому віночку дитяча головка з крильцями, - „купідончик”, мовляла тіточка.

Втішилася Маня кухличком, вже з таким смаком напилася з його чаю того ранку! Ну, а далі... далі кухличок вже в меншій шані став, а ще далі Маня вже і не звертала уваги на те, чи подавано його було, чи ні, - бо інші забавки наспіли: багато було їх у неї! Згодом кухлик поставили так собі на Манінім столику, між іншими цяцьками. Інколи Маня гляне на його і подумає: “От, ще цілий, не розбився!”

Але – ж як раз сталася йому лиха пригода: дівчина служниця прибирала на столику і звалила його. Упав кухличок до долу і розбився!

Овва! Збентежилася служниця, не знає, що робить! Зібрала черепочки, - куди тобі, ні до чого, дарма стулювати їх до купи! коло дернця мов би ще нічого і ушко ціле, але – ж вінця зовсім відбиті...

Як на те надійшла і Маня в кімнату. – „Що се таке?! – скрикнула: - Ти розбила мого кухличка?! Як почала-ж кричати, сваритися, лаятися! Почула тіточка, прийшла та й собі напалася на служницю страшенно. Дарма дівчина каже, що вона зробила шкоду не хотючи, - Маня ще більше гнівається. – Звичайно, “не хотючи!” – гукає вона: - не доставало б, щоб умисне розбила!” – Тіточка ще більше править.

За яким часом учителька говорить Мані: - як тобі не сором! От тоді ти так напалася на служницю, що тіточка через те вивернула з її плати стільки рублів, скільки коштує кухличок, - он тепер дівчина плаче!

- Нехай плаче! – відмовляє Маня: - так їй і треба! Нащо вона мені такого гарного кухличка розбила!

На місце розбитого кухличка тіточка купила Мані іншого (такого самого вже не було!). Але вже годі було догодити Мані другими чашечками та збаночками, - вже не такі! Не до сподоби Мані: то „незграбний”, каже, то квітки „бридкі” – все не такі, не до сподоби, та й годі!

Раз гуляла Маня з учителькою по садку, - аж геть зайшли до тину, до кінця саду (жилосьь на селі і садок був великий). Підійшли і бачуть, що по той бік тину маленька сільська дівчинка щось підняла з трави, подивилася на теє так втішно і сховала за пазуху.

- Що ти там таке знайшла? – гукнула до дівчинки Маня.

Дівчинка сторопила ся, мовчить. Маня знов гукає, сп'явши на тин:

- Що ти таке знайшла? покажи мені!

- Цяцьку... відказує дівчинка і, перелякавшись, достає з-за пазухи ту цяцьку.

- От, Бог знає що!... каже Маня: - я думала, що таке, аж то черепочок, кавалочок* розбитої тарілки, чи що!

- А знаєш що! – мовила Мані учителька: - се черепочок з твого кухличка; либонь слуги разом з сміттям викинули за тин! Подивись, – он і квіточки... незабудочки...

Правда!... правда!... відказувала Маня, взявши черепок у руку: - се з мого кухличка, саме коло денця... Але на щож тобі сей черепок? до чого він тобі здатний? – питає в селяночки.

- Гратися... відмовляла дівчинка. Почувши, що Маня так допитується, дівчинка ще більше злякалась, та й каже панночці:

- Я думала, що се можна взяти... а коли се ваше, то я вам за те ягід принесу!

- От ще вигадала, - “ягід”! відказала Маня, засміявшись та мов би трохи й засоромившись. – Бери собі! я тільки хотіла знати, на що тобі сей черепочок!

- Та гратися – ж! таке воно гарненьке!... відмовляла дівчинка, знов держучи в своїх руках тую половинку збаночка і знов з такою втіхою дивлячись на ті мальовані квіточки. Далі швиденько пішла геть з тією нахідкою.

- От бачиш! – мовила учителька до Мані: - скільки тобі купували чашечок, та збаночок, все тобі негода! а от бачиш, ті діти – чому раді: черепочкові, викинутому за тин!...

Соромно стало Мані... Вона – то не хотіла сього показати, – але там десь далеко у серці вразила її та пригода і ті слова... А в дітей серце вразливіше, ніж у старих, - швидко чуває...

На Трійцю були знов свіжі лакоминки, та подаруночки! Веселий день! Але ж бо і справді втішний день придався для Мані: сього року вона ще не коштувала лісових ягід, - аж тут як раз кличуть її, що якась дівчинка принесла ягід, суниць.

- А! добре! куплю, куплю! – гукала Маня: – у мене тепер є свої гроші, що мені тіточка сьогодні подарувала. (Власне, тіточка подарувала Мані того ранку, за для того, що то був ще й день її народження, – гарненьку калиточку, а в ній аж скільки рублів сріблячками.)

Біжить Маня, бачить – у садку стоїть та сама дівчинка і держить у руці маленький глиняний кухличок, повний лісових ягід, прикритих листочками: так веселенько виглядають з-під зелених листочків червоні ягідки.

- Натє! – каже дівчинка панночці Мані, засоромившись: - се вам... ягоди, що я позавчора казала, за той кубочок.

- Ото!... проказала Маня: - на що се!...

Однак ягідки дивилися на неї так мило, що вона, усміхнувшись, таки підступила і взяла скільки ягідок із кухличка.

- Беріте, беріте всі! – казала селяночка, простягаючи кухличка.

- Ах, який гарненький кухличок! Подивіться, подивіться! – гукала Маня до учительки: - маленький, зелененький, а в середині жовтенький!

- Возьміте з кухличком, у нас ще такий є, дядько на ярмарок наробили, – мовляла дівчинка.

Маня подумала, далі покликнула: - Ну, добре, я візьму, бо мені дуже сподобався ваш кухличок; а тобі я дам за те що-небудь... ходи, ходи до покоїв! Ходи, не бійся, я тобі дам цукерків!

Дівчинка подивилась на панночку і пішла за нею. В прихожій вона спинилася. Панночка побігла по цукерки до своїх сховів; коли вернулася до дівчинки – селянки, то побачила, що та з надзвичайною увагою придивляється до чогось на вікні в прихожій: там валялася накривочка від Маніного розбитого кухличка. Накривочка була ціла, - на ній тільки трошки стерлася позолота, а віночок з незабудок виднів по бережку так виразно й мило.

- Послухай! – озвалася Маня до дівчинки, що пильнувала накривочку: - може ти хочеш взяти сее?... бо коли тобі був цікавий черепок, то се теж від того кухличка...

Дівчинка подивилася, широко розкривши очі, на панночку.

Вона мов-би не вірила, що їй дадуть таку дорогу річ!...

- Бери , бери! – мовляла її Маня і побігла висипати ягоди з глиняного кухличка.

Ягоди висипано: Маня побігла кликнути служницю, щоб та вимила кухличка.

Служниця стояла в прихожій, спершися на стіл, і розмовляла з дівчиною. Маня як раз почула, що служниця переказувала: – Скажи мамі, що я вже тепер не можу дати їм на борошно; нехай обходяться, як хочуть, – бо не маю грошей: пані витрутила* з моєї плати за те, що я розбила панноччиного кухличка... Оце ж від його накривочка, бодай нею лихо покритися!

- Панночка мені подарували сю накривочку, мовила дівчинка.

- Ото ж ти й скажи мамі, що замість хліба вони матимуть отсю накривочку!... відказала служниця.

Маня швидко завернулася з прихожої до свого покою, щоб дівчата її не бачили. Вона сиділа червона, в душі у неї трепеталося. Далі вона встала раптово і кликнула покоївку. Смутна дівчина увійшла і спитала, що треба? –

- От що! – мовила Маня: – візьми свої гроші назад, що у тебе витрутила тіточка за мій кухличок! Я не хочу сього... Мені тіточка подарувала сьогодні грошей, але я їх не хочу, – бо то, значить, твої... На, візьми... Візьми!

Служниця, дивуючись, взяла гроші і побігла доганять сестру щоб віддати їх матері на хліб.

А Маня вже рвала з учителькою квіточки для нового кухличка. Як гарно прийшовся до того глиняного простого збаночка милий пучечок живих незабудок!

Малий музика Моцарт

Славетній німецький музика Моцарт¹ почав грати на фортепіано, ще буди зовсім малим. Про його великий хист дійшла чутка аж до короля. Оповідано королеві, що малий Моцарт може заграє чималу річ (сонату) навіть тоді, як накрити клавіші хусткою. Забажав король почути Моцарта.

– Приведіть мені, – каже, того хлопця, коли він такий митець! Хочу його послухати.

Взяв Моцартовий батько свого сина-музику й повів у будинок до короля.

Приведено їх у велику світлицю; вийшов король, зібралися й всі його прибічні. Тоді привели Моцарта до фортепіано, накрили клавіші хусткою й казали грати.

Моцарт грає, всі дивуються та хвалять, що який він зручний. Потім король і каже:

– Ну, грай іще що-небудь, уже без хустки. Я чув, що ти там із своєї голови щось компонуєш!

Ну, король слухав, а потім щось таке почав говорити з своїми прибічними; пішла розмова, далі вже й сміх чути – щось там веселе розповідали...

Малий музика тоді, бачивши, що на грання його вже не вважають, як схопитися зі стільчика, як грюкне накривалкою від фортепіано, – та й побіг із світлиці. За ним погнався батько і дехто з інших, і кажуть йому:

– Що це ти? Як же можна так поводитись у королівській господі? Не скінчив, не вклонився королеві, не подякував за ласку.

– За яку ласку? – каже малий Моцарт. – За те, що король просив мене грати, а потім не слухав? Це теж зневага для мене! Коли просив – повинен слухать!

Але ж то король! – кажуть хлопцеві.

То що! – каже музика. – Королів багато, а Моцарт-музика – один.

Минув час. Моцарт виріс та став славетним музикою по всіх краях. Приїхав він раз у свою столицю давати концерт. Ох, так-то вже пильно слухали його вся громада присутня і король з своїм товариством

Козацький пам'ятник

Чи чули ви, що були колись запорозькі козаки ?

“Запорозькими” вони звались через те, що жили “за порогами” Дніпровими.

А “порогами” зветься таке каміння, що випирається посеред річки – і вода перестрибує через його, мовби через пороги. Отже, є такі пороги й на Дніпрі. Близько від міста Катеринослава; а нижче тих порогів і була Запорозька Січ – таке місце, таке військове таборище, де жили українські козаки. Козаків на Україні було багато й по інших місцях, та в Запорозькій Січі жили такі лицарі – козаки, що тільки й дбали про війну. Вони стерегли

¹ Вольфганг Амадей Моцарт (1756 - 1791) – визначний німецький композитор, народився в Австрії у місті Зальцбурзі.

Україну від хижих нападів татарських. Часто ходили запорожці на війну вкупі й з іншим військом українським, як була в тому потреба. Воювалися за свій рідний край, за його люд і віру, обороняли Україну від всяких ворогів.

У Січі були “курені” (великі хати) й церкви; на майдані, біля церкви, збиралася Рада козацька.

Вся Січ була обогороджена тиню з дерев'яних паль, а тин стояв на високому окопі. Це такий захист був од ворожого нападу.

Були в козаків запорозьких і “зимівники” - се такі хутори, де жили їх жінки й діти (як у кого вони були). А в Січі не можна було жити ні жінкам, ні дітям, бо там тільки про військову справу дбалось.

Був в Запорозькій Січі отаман і інша старшина війська.

Запорозька Січ була не все в однім місці: була Січ (найбільш відома) на дніпровському острові Хортиці, бувала й в кількох інших придатних кутках.

Про Січ та про запорожців можна багато розказувать; колись ми розкажемо про те більше.

У 1775 році, як Україна була вже під московською владою, цариця Катерина наказала, щоб Запорозької Січі не було, і послала своє військо, щоб зруйновать те козацьке гніздо. Козаки запорозькі після того помандрували в Туреччину. Там їм жилось непогано, на грунтах коло річки Дунаю, тільки вони журились за своїм краєм та за своїми людьми.

Через те вони покинули свої нові селища на Дунаю і вернулись назад на Україну та оселились біля Чорного моря; назвали їх через те чорноморськими козаками. Потім козакам чорноморським сказано було перейти на Кубань – і в 1792 році вони туди перейшли й оселились на річці Кубані та зайняли чимало землі понад тією річкою, і стали їх звати кубанськими козаками. Нащадки тих козаків ото й живуть тепер у Кубанському краю; зуться вони таки й тепер козаками, і мають вони багато такого, що було і в давніших українських козаків. Є у них і отаман, найстарший над ними; теперішній найстарший у краю, генерал Бабич, так і зветься - отаман війська Кубанського.

Інша старшина зветься в кубанських козаків теж по-давньому, по-козацькому: є “осавули”, “хорунжі” й інші. Є до сього часу і свої корогви козацькі. Селища кубанських козаків зуться “станіцями”.

Кубанські козаки, нащадки козаків запорозьких, не забули ні мови української, ні української пісні, ні звичаїв українських.

Бажаючи пошанувати пам'ять своїх предків – козаків, теперішнє кубанське козацтво поставило в найбільшому своєму городі Катеринодарі 1911-го року пам'ятник тим козакам, що оселились на Кубані після того, як вернулись з Туреччини на Україну. Отже, пам'ятник той поставлено не одному якому козакові, а всім тим козакам. Зроблений же той пам'ятник так, що вироблено з міді постать молодця українського, в такім убранню і при тій зброї, як ходили козаки запорозькі; і держить той гарний лицар у руках козацьку корогву. Такий зразок був на стародавній печаті запорозьких козаків. Глянувши на той пам'ятник, можна згадати ту пісню українську:

*Ой, хоч пропало славне Запоріжжя,
Не пропала його слава!*

Сніг

Сніжок! Сніжок!.. Ось падає, літає, як пушок... ось на руку, на рукав спускаються легесенькі, кучеряві сніжиночки! Звідкіля вони летять? О, здалека, та звисока, – з-під неба самого, з хмари зимової, сивої. А де-ж вони там узялися? Туди вони з землі прилинули...

Еге, були вони колись на землі, були крапельками води, у річці, в землі й на землі. Сонечко пригріло, вода почала парувати, а та пара полинула високо, й стала хмаркою. Коли на хмарку не дуже холодний вітер віє, то сіє вона крапельки дощові; коли-ж наженеться на хмарку холодніше повітря, таке, що заморожує, тоді кожна крапелька замерзає й робиться сніжинкою.

Як зимна година – ясна, тиха, то сніжинки бувають кучеряві, зірчасті, а як вітряно, туманно, сніжинки тоді стають такі мляві, розволочені, злипаються в клоччя; а як повітря потеплішає, тоді сніжинки зовсім рідшають, стають крапельками, і тоді вже це не сніг, а дощ; отже, значить, сніжинки стануть тоді знов водою, як були колись.

Та поговоримо про те, як сніг ще буває снігом.

Ось він падає, вкриває землю. Все стало біле, – земля, дерева, стріхи; поля вкриті цілим шаром снігу; долинки, балочки часом так замете, що, коли там стоїть хатка, то й вилізти з неї не можна, треба одгрібатися. А в вас у дворі не траплялося, що приходилося стежки прокопувати, одгрібаючи сніг? Бо тож часом і пройти нікуди!

Отож, коли сніг помірно шаром ляже на поля, той для поля добре; бо то в теплих країнах за ними не журяться, там про нього байдуже, через те, що там морозів великих не буває, той поле та коріння не промерзає; а в інших сторонах морози таки чималенькі бувають, то як нема снігу, тоді мороз дуже заморожує землю й усяке коріння від усякої рослини, що в землі росте. Коли-ж земля прикрита снігом, то сніг і не допускає морозу до землі. Через те й кажуть, що для врожаю хліба добре, коли сніг випадає до великих морозів; а як земля гола, а тут морози стиснуть, то й біда, – вимерзне хліб на полях!

Коли на весні пригріє сонечко, то й ростопить потроху й верхні, й дальші частинки снігу – й побіжить тоді сніг водою по землі, долинами та рівчачками; докотиться тая вода й до річок, сповнить їх у-край, ще й через край поллється!

Ох, велике часом лихо з того буває, бо це-ж та “весняна повідь”! Вона часом затоплює береги, хати, людей, скотину, все, що стріне на своїй дорозі, байдуже їй про все!.. Поки річки не донесуть та не зіллють своїх вод аж у море широкі!

А частина води від росталого снігу входить на місці в землю та й напоїть її. Отож і це багато значить для врожаю на полях, особливо в сторонах засушливих: земля так набереться водою од росталого снігу, що потім довго має в собі вохкість, – а це-ж воно й треба для всього ростущого, бо з того всяка ростинка собі поживок має!

Оце вам дещо про сніг.

А тепер, як зловите свою таки білу сніжинку, то придивіться до неї!..

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

(1871 – 1913)

На зеленому горбочку

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,
Притулилася хатинка,
Мов маленькая дитинка
Стиха вийшла виглядати,
Чи не вийде її мати.
І до білої хатинки,
Немов мати до дитинки,
Вийшло сонце, засвітило
І хатинку звеселило.

Вишеньки

Поблискують черешеньки
В листі зелененькім,
Черешеньки ваблять очі
Діточкам маленьким.
Дівчаточко й хлоп'яточко
Під деревцем скачуть,
Простягають рученята
Та мало не плачуть:
Раді б вишню з'їсти,
Та високо лізти,
Ой раді б зірвати,
Та годі дістати!
„Ой вишеньки – черешеньки,
Червоні, спілі,
Чого ж бо ви так високо
Виросли на гіллі!”
„Ой того ми так високо
Виросли на гіллі, -
Якби зросли низенько,
Чи то ж би доспіли?”

Біда навчить

(казка)

Був собі горобець. І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був. Як вилупився з яйця, так з того часу нітрошки не порозумнів. Нічого він не тямив: ані гніздечка звити, ані зерна доброго знайти, - де сяде, там і засне; що на очі навернеться, те і з'їсть. Тільки й того, що завзятий

був дуже, - є чого, нема чого, а він вже до бійки береться. Одного разу літав він із своїм товаришем, теж молодим горобчиком, по дворі в одного господаря. Літали вони, гралися, по смітничку громадили та й знайшли три конопляні зернятка. От наш горобчик і каже:

- Мої зернятка! Я знайшов! А чужий і собі:

- Мої! Коли мої! Коли мої!

І почали битися. Та так б'ються, та так скубуться, аж догори скачуть, аж пір'я з них летить. Бились, бились, поки потомились; сіли один проти одного, надулись і сидять, та вже й забулись, за що була бійка. Коли згадали: а де ж наші зернята? Зирк, аж зернят вже й нема! По дворі ходить курка за курчатами, квокче та промовляє:

- Дурні бились, а розумні поживились, дурні бились, а розумні поживились!

- Що ти кажеш? - питають горобці.

- Та то я дякую вам, що ви такі дурні! От поки ви здуру бились, то я з своїми курчатами поснідала вашими зернятками! Що то, сказано, як хто дурний!.. Нікому було вас бити та вчити! Якби вас хто взяв у добру науку, то, може б, з вас птахи були!..

Чужий горобчик розсердився за таку мову.

- Вчи своїх дурних курчат розуму, а з мене й мого розуму досить! - підскочив, тріпнув крильцем, цвірінькнув та й геть полетів. А наш горобчик зостався і замислився.

"А правда, - думав він, - краще бути розумним. От курка розумна, собі наїлася, а я мушу голодний сидіти".

Подумав, подумав та й почав просити курку:

- Навчіть мене розуму, пані матусю! Ви ж такі розумні!

- Е, ні! - каже курка. - Вибачай, серденько! Маю я й без тебе клопоту доволі, - он своїх діточок чималенько, поки-то всіх до ума довести! Шукай собі інших учителів! - та й пішла собі в курник.

Зостався горобчик сам.

- Ну, що робить? Треба кого іншого питати, бо вже я таки не хочу без розуму жити! - і полетів у гай.

Прилетів у гай, коли бачить - сидить зозуля на калині та все: "Ку-ку! Ку-ку!". От він до неї:

- Тіточко, що я вас проситиму! Навчіть мене розуму! У вас же нема своїх дітей; а то курки просив, то вона каже, що в неї й так багато клопоту.

- А я тобі от що скажу, - відповіла зозуля, - як у мене свого клопоту нема, то чужого я й сама не хочу! От не мала б роботи, чужих дітей розуму вчити! Се не моє діло! А от коли хочеш знати, скільки тобі літ жити, то се я можу тобі сказати.

- Аби ти була жива, а за мене не турбуйся! - відрізав горобець і полетів геть.

Полетів він геть, аж на болото, а там ходив бузько і жаб ловив. От підлетів горобчик до-нього та й каже несміливо:

- Пане, навчіть мене розуму. Ви ж такі розумні...

- Що, що, що? - заклекотів бузько.- Тікай-но ти, поки живий! Я вашого брата!..

Горобчик мерщій від нього, ледве живий від страху.

Бачить він: сидить на ріллі гава і сумує. От він до неї:

- Дядино, чого ви так зажурились?

- Сама не знаю, синочку, сама не знаю!

- Чи не можете, дядиночко, мене розуму навчити?

- Та ні, синочку, я й сама його не маю. А от коли ти вже так хочеш, то полети до сови: вона, кажуть, вельми розумна-розумна, то, може, вона тобі що порадить. А я до того розуму не дуже. Бог з ним!

- Прощавайте, дядино! - сказав горобчик.

- Щасливо!

Полетів горобчик питати, де сова сидить; сказали йому, що вона в сухому дубі в дуплі мешкає. От він туди,- бачить: справді, сидить сова в дуплі, тільки спить. Горобчик до неї:

- Пані! Чи ви спите? Пані! Пані!

Сова як кинеться, як затріпоче крилами.

- Га? Що? Хто? - кричить, витріщивши очі.

Горобчик і собі трошки злякався, а все-таки хоче свого дійти.

- Та се я, горобець...

Горобець? Який горобець? Не бачу! Чого притирився? І яка вас лиха година по дневі носить? Осе нападуть?

І вдень не дадуть заснути...

І сова знов заснула. Горобчик не посмів її вдруге будити, сів собі на дубі та й почав ждати ночі. Ждав, ждав, аж йому обридло. Коли се, як стало темніти, прокинулася сова та як заведе: "Гу-у-у!.. Гу-гу-гу-у-у..." Горобчик аж отерп зо страху: хотів уже втікати, та якось утримався. Вилізла сова з дупла, глянула на горобчика, а очі в неї світять! Страх та й годі!..

- Ти тут чого? - спитала.

- Та я, вибачайте, моя пані, ще зранку тут сиджу...

- І чого?

- Та чекаю, поки ви встанете

- Таж я встала! Ну чого тобі треба? Чого стримиш?

- Я хотів би вас просити, вибачайте ласкаво, чи не могли б ви мене розуму навчити? Адже ви такі мудрі...

- Не на те я мудра, щоб дурнів розуму навчати! Хто дурнем вродився, той дурнем і згине. Тікай-но ти, а то я голоод-на! - гукнула сова та як засвітить очима...

Горобчик миттю як схопиться, полетів світ за очі, десь у гущавину заховався та там і проспав аж до самого ранку. Спить горобчик, та так міцно, коли се у нього над головою щось як заскрегоче:

"Че-че-че!" Горобчик прокинувся, аж дивиться: сидить на сучку сорокабілобока та так скрегоче, аж очі заплющила.

- З ким ви, панянку, так розмовляєте? - спитав її горобець.

- А тобі що до того? Чи ба, який цікавий! А хоч би й з тобою!

- Та я дуже радий, як зо мною. Я б вас просив, моя панно, щоб ви мене розуму навчили.

- А нащо тобі, мій молодчику, розум? Без розуму легше в світі жити та таки й веселіше! А ти, голубчику, ліпше красти вчися, от як я, то тоді й розуму не треба. З великого розуму не тяжко й з глузду зсунутись; ти ось поговори зо мною, то я тебе навчу, як і без розуму прожити... - і заскреготала сорока, та що далі, то все хутчіш та дрібніш...

- А бодай тобі заціпило, скреготухо! - крикнув горобчик. - Ото і лушить! Цур тобі! - та скоріш від неї геть.

Сів собі горобчик на полі та й думає:

"Де я того розуму навчуся? Скільки світу злітав, а щось небагато навчився, хіба вже воно так і зостанеться..." Зажурився він, поглядає сумно по полю, а по полю чорний крук ходить та так поважно.

"Ну, ще в сього поспитаю; се вже останнє", - подумав горобчик.

- Навчіть мене розуму! - звернувся він просто до крука.

- Я вже давно його шукаю, та ніяк не знайду.

- Розум, молодче, по дорозі не валяється, - мовив поважно крук, - не так-то його легко знайти! А я тобі от що скажу: поки біди не знатимеш, то й розуму не матимеш. От тобі моя наука. А тепер іди, мені ніколи.

Полетів горобчик, засмутився. "Що то мені така наука?" - гадає собі; однак більше ні в кого розуму не питав - обридло вже. Посумував трохи, що мусить без розуму жити, а потім і забув. Почав знову гуляти веселенько. Ні гадки йому.

І не зоглядівся горобчик, як і літчко минуло. Настала осінь з вітрами холодними, з дощами дрібними, а дедалі й сніжок став перепадати. Біда горобчикові - холод, голод! Вночі, де не сяде, спати не може, так холодний вітер і пронизує; вдень їсти нічого, бо все зібрано в клуні, а якщо й знайде, то за сваркою втеряє. От і почав наш горобчик до розуму приходити - годі сваритися!

Куди горобці летять, і він за ними; що вони знайдуть, то і він поживиться, - та все без сварки, без бійки, то горобці його й не женуть від себе, - а перше, то й близько не підпускали. Побачив горобчик, як інші пташки в теплих гніздечках сидять, почав він і собі придивлятися, як-то гнізда будуються. Почав він пір'ячко до пір'ячка збирати, соломку до соломки складати та гніздечко звивати.

Так статкує наш горобчик, так дбає! Дедалі всі горобці почали його поважати: куди зберуться на раду, то й його кличуть, він так вславився між ними своїм розумом. Перезимував він зиму щасливо, а на весну вже став великим та мудрим горобцем; сидів він у гніздечку не сам, а з горобличкою, і четверо ячок в гніздечку лежало. Як виклюнулись гороб'ята, то горобцеві новий клопіт - годувати діточок, та вкривати, та глядіти, та од хижого птаства боронити,- не до гуляння було!

А вже що господарський був горобець, то, було, аж сусіди-горобці дивуються. "Які ви, пане сусідоньку, мудрі! І де ви того розуму навчилися?" - питають, було, його. А він, було, тільки голівкою кивне. "Біда навчила!" - каже.

Лелія

(скорочено)

У невеличкій кімнаті лежить на ліжку слабий хлопчик. Лежить він, не спить, дивиться, широко розкривши оченята, на вікно, заслонене хустиною: хустина не зовсім заслонила вікно, збоку трохи видко шибку й видко, як падає смужка блакитного світла аж додолу...

— Павлусю, куди ти так дивишся? – спитала мама хлопчика, бо то ж мама сиділа й гляділа свого слабого сінка.

— Та я дивлюся на ту смужку. Мамо, звідки вона? З чого вона? – сказав хлопчик.

— То місяць так світить, Павлусю, то світло, а заслонити вікно, то й не буде смужки. Може, заслонити? – сказала мама.

— Ні, не треба, – так гарно.

— Не дивись, Павлусю, краще засни, – ти ж слабенький, тобі треба заснути.

— Мамочко, я ще не хочу спати, мені так гаряче... Я не буду спати, краще ти мені казочку розкажи.

— Яку ж тобі, моя дитино, казочку розказати?

— А от ти колись мені розказувала про тих маленьких діточок, що то живуть у квітах, вони зветься ельфи: ти казала, що в кожній квіточці живе маленький ельф або ельфа, що вони щоночі виходять з квіток і грають, танцюють, співають. Мамо, а яка найстарша ельфа?

— Вона, Павлусю, зветься Лелія, бо живе у самій найкращій лелії в світі. В якій квітці ельф живе, то так і зветься, як та квітка.

— Мамочко, голубочко, – почав просити Павлусь, – розкажи мені щонебудь про тих ельфів, я так люблю, як ти про них розказуєш.

— Ні, Павлусю, вже пізно ті казки казати, нехай-но завтра вдень, а то тепер спати пора. Се казка довга, все одно не скінчу, то ти все будеш думати про неї та й до світу не заснеш. От краще я заслоню від тебе свічку, то ти собі спатимеш, а завтра встанеш здоровеньким, будемо тоді й казки казати і все гаразд буде. Спи, моє любе хлоп'ятко!

Мама заслонила свічку великою книжкою, щоб світло не падало Павлусеві в очі, поцілувала Павлуся, мовивши «добраніч», а сама сіла на крісло біля його ліжка з шиттям в руках і ждала, поки він засне. Але Павлусь не спав, він дивився, як мама шие. Голка все блись, блись... Тепер вже не так хутко.

Далі Павлусь почав знову дивитись на ту ясну смужку, що падала з вікна. Він все думав про мамині казки: «Яка то шкода, що мама не хотіла казати мені казки. Тепер так нудно. Коли там ще я засну... А яка та Лелія? Чи така маленька, як усі ельфи? Мама каже, що ельфи такі, як ме-телички маленькі... Яка тая Лелія?» Павлусь дивився на смужку і все думав, думав, довго так...

І от здалося йому, що смужка та затремтіла, почала тремтіти, мовби хто заслонив її тінню. Павлусь підвівся трохи, глянув,— коли бачить, аж проти нього стоїть якась постать, немов людська. Він спершу злякався трохи, потім же бачить, що то щось зовсім не страшне, — таке маленьке, немов якась дівчинка малесенька; от він і нічого, перестав боятися. Дивився на ту дівчинку,

а

вона така гарнесенька: очиці ясні, кучері довгі, сріблясті, сама в білій, прозорій шаті, на голівці малесенька золота корона, ще й крильцята має хороші та барвисті, як у метелика, так і міняться різними барвами, немов тая веселка. В рученятах у дівчинки довге стебло, квітка білої лелії, і пахне вона на всю хату. Павлусь глянув на дівчинку і зараз якось пізнав, що це Лелія,— а він же так хотів її побачити.

— Ти Лелія? – спитав він у дівчинки.

— Так, я Лелія. Я чула, як ти про мене розпитував, от я й прийшла до тебе. Ти радий?

— Радий, дуже радий! – покликав Павлусь і простяг до неї обидві руки.

Лелія усміхнулась, та так любо, аж в хаті ясніше стало і місячна смужка порожевіла.

— Може, ти хочеш зо мною куди полетіти? – спитала у Павлуся Лелія.

— Як же я полечу? Хіба в мене є такі крила, як у тебе? – сказав Павлусь. – Я не вмію літати.

— Ну то я тебе візьму на руки.

— Ти,— ти ж така маленька, а я більший від тебе, я тяжкий.

— То нічого,— сказала Лелія і знову усміхнулась, потім торкнула Павлуся квіткою своєю, і раптом Павлусь почув, як він сам зробився квіткою, тільки не лелією, а рожевим маком. От Лелія взяла його в ручку, притулила до себе і швиденько

вилетіла з хати в садок. Всі квіти в садочку склонились перед нею і захитались, з них почали вилітати маленькі діточки – ельфи.

- Спіть, спіть! – сказала Лелія їм. – Сеї ночі я не маю часу бути з вами .

Ельфи повлітали знов у квітки, постулялися і поснули.

— Ну, Павлусю, куди ж ми полетимо? – спитала Лелія.

— Куди хочеш,— відповів Павлусь, бо він, хоч і зробився квіткою, однак міг словами говорити.

— Понесу ж тебе он у той панський садок, що то на горі: там ростуть мої сестри, лелії, може, вони нам що цікавого розкажуть.

І Лелія знялась угору, швидко, швидко полинула, далі спустилась у панський великий сад. В саду стояв пишний палац, у деяких вікнах в палаці було світло: видно, пани ще не спали. Але в саду не було нікого. Лелія стала просто в квітнику, а там же то лелій білих — сила. Тихо-тихо так стоять і не хитаються.

— От сплять, – гукнула до них Лелія, – і не чують, що ми коло них. А вставайте лишень, ви, – і Лелія торкнула їх своєю квіткою.

Раптом всі лелії захитались і заговорили, з кожної квітки виглянуло бліденьке личко ельфа.

— Вибачай, царице-сестрице, – забриніли вони, – Ох, нам же нема спокою ні вдень, ні вночі. Ох, бідні ми квіти!

— Що вам таке? Чого ви бідкаєтесь?

— Та де ж нам не бідкатись! Удень нас полюють, руками займають, листя обривають, а часом і віку збавляють, гострим ножом стинають, несуть нас у велику хату, у панську палату, поставлять у воду, гублять нашу вроду. Ох,

сестрице, скільки нас погинуло, любий світ покинуло... От було недавно свято, – скільки ж нас було потято!

— Шкода мені вас, дуже шкода, – мовила вона до них, – та що робити, коли я не маю сили перенести вас звідси куди-інде. Нічого я вам не пораджу, мої безталанні...

Лелія пройшла стига біля всіх лелій, журливо дивлячись на них, коло крайнього кущика вона спинилась.

— А де ж моя сестра наймолодша? – спитала, показуючи на порожнє місце скраю.

На відповідь лелії знову забриніли:

— Немає сестриці, немає — в іншому садочку процвітає. Віддала сестрицю нашу панна: випросила дівчина Мар'яна, за щирю свою роботу влітку випросила щонайменшу квітку. Немає сестриці, немає,— в іншому садочку процвітає.

— Треба буде її відвідати, як там вона в іншому садочку мається,— мовила Лелія і хотіла ще про щось розпитати, але Павлусь попросив летіти далі. Сказав, що йому тут невесело, – лелії засмутили своїми розповідями.

— Ну, то полинемо у велике місто, там, може, щось веселіше побачимо.

Лелія знялась вгору, і в одну мить Павлусь побачив велике місто, широкі вулиці, блискуче світло, розкішні крамниці, а на вулицях,— що того люду! Люди метушаться,— ті сюди, ті туди, аж в очах миготить! Павлусь і Лелія тихо полинули понад юрбою і придивлялись до крамниць, там-бо у вікнах було виставлено багато всякого дива, там і ляльки, там і цяцьки, там і ласощі різні, і золоті оздоби, і сукні коштовні, і книжки з малюнками... та де! Всього ані списати, ні переказати, що там було!

Лелія спинилась біля одної дуже великої крамниці, там в освіченому вікні стояло багато квітів. Хороші то були квіти! Яких тільки там не було, – всякі були, які лиш є на світі!

Були навіть такі, яких ніде не буває... Рожі, лелії усяких барв, конвалії, фіалки та ще якісь дивні, сріблясті й золотисті квіти, хто їх зна, як і зветься. І всі ці квіти у віночки звиті та в пучечки пов'язані, а деякі так галузками порозкладені, та все такі розкішні та красні, аж сяють.

Павлусь аж руками сплеснув:

— Ох, які ж красні квітки. Я таких ще й не бачив. Куди леліям, що там у саду! Леліє, поговори з ними, нехай вони що-небудь тобі розкажуть.

- Ні, Павлусю, вони нічого не розкажуть, вони не можуть говорити, бо неживі.

- Неживі? Як же вони вирости такі гарні, коли неживі? А чому ельфи не сидять в них?

- Ельфи, серденько, не сидять ніколи в таких квітках, бо ці квітки несправжні, вони зроблені, через це не пахнуть і листя мають грубе, шорстке, а ми не любимо таких квітів і сидіти в них не хочемо, хоч би як були майстерно зроблені.

То вони зроблені? – якось невесело мовив Павлусь. – Ой, Леліє, – скрикнув він, – неси мене звідси, я не хочу тут бути, в цьому місті. Я хочу додому, до мами!

— Ну добре, додому, то й додому, а от тільки я ще хотіла би полинати до своєї молодшої сестриці, що росте у селянки в садочку,— як-то вона там мається!

— Мені, Леліє, вже не хотілось би нікуди летіти, але, як вже ти так хочеш... Тільки не будьмо там довго!

— Ні, ми туди ненадовго.

Лелія полинати швидко-швидко. Павлусь бачив, як миготіло світло по вулицях міських у нього під ногами, як поспішались та метушились юрба людей... Хвилиночка – мить – і вже зникло місто. Здається, хутко летіли, однак Павлусь побачив, що вже день займається і світло рожеве ранньої зорі бореться з блакитним світлом місяця. Лелія тихо спускається доту біля якоїсь маленької, низенької похилої хатинки. А се ж хатина знайомої дівчини Мар'яни, – Павлусь зараз пізнав. Се ж його рідне село, а дівчина – їх сусідка.

Павлусь не раз у неї бував. Он і грядочка з квітками – така малесенька, а чого там тільки нема: і чорнобривці, і тоя, і любисток, і рута, й канупер, і м'ята кучерява, ще й повної рожі кущик невеличкий, та все те барвінком хрещатим обплетено. Посередині росте біла лелія.

Видко, що господиня за лелію дбає, – обполола чистенько, ще й прутиками обтикала для захисту. А лелія ж то розцвілася, – напрочуд!

Он де ж і господиня сама, вона походжає поміж квітками, Мар'яна-дівчина, а за нею ходить її братик, білоголовий хлопчина, і носить збан з водою, Мар'яна показує йому, де поливати, а він поливає. Могла би вона й сама теє зробити, та знає, яка то утіха для малого брата, коли вона дозволить йому помагати.

— Слухай, Івасю, – озвалася Мар'яна до брата, – ти ж добре полий оцю білу квітку. Вона зветься лелія – знаєш? Її треба добре поливати, бо вона недавно пересаджена, то треба, щоби прийнялась. Та тільки ти помалу, щоби не зломив часом. Або дай, краще я сама поллю!

Івась не хотів було дати збанка, але Мар'яна таки полила сама свою дорогу квітку.

— А правда, Івасику, чи моя лелія хороше пахне? Правда, хороше?

— А невже ж ні! – мовив хлопчик, нахилиючись обережно над квіткою.— Вона краще пахне за всі квітки.

— Ото ж то, – втішно сказала Мар'яна, – отже слухай, Івасику, я от зараз піду на роботу, як поснідаємо, а ти тут наглядай, щоби кури в квітках не греблися та щоби хлопці часом не зламали моєї лелії. Будеш глядіти?

— Буду.

Мар'яна з братом розмовляючи пішли в хату снідати. Тоді Лелія з Павлусем приступили до білої лелії.

— Здорова, люба сестрице Леліє, – забриніла вона, вгледівши їх, – де ти літала, де ти бувала? Чи моїх сестричок не видала?

— Видала, видала і про тебе розпитала.

— Як же вони маються, мої сестриці, мої любі жалібниці? Чи згадують про сестру молоденьку, про лелію біленьку?

— Згадують, згадують, щодня плачуть по тобі.

— Нехай же не плачуть, нехай не ридають, тільки нехай добрим словом спогадають. Я ж тут маю таку вигоду, як ще не мала зроду. Що мені в дівчини краще, ніж у княгині, мені в цій квітниці краще, ніж цариці,— красую, пишаю, лишенька не знаю! Моя люба Мар'яночка краща мені, як сестричка,— як на неї подивлюся, мов до сонечка всміхнуся. А дівчинонька Мар'яна щовечора і щорана мене підливає, поле, доглядає. Ще сонце не сходить, а вже моя господиня з хати виходить. Вийде, моє серце, ухопить відерце, біжить до криниці, набере водиці, щоби було чим поливати квіточки в квітниці. Як нас поливає, то кожного ранку співає веснянку:

А в тому саду чисто, метяно,
ще й хрещатим барвіночком дрібно плетяно.

Бринить голосочок, як срібний дзвіночок, по садочку лунає, та вже й соловейко, що співа раненько, так співати не здолає. Пісня до роботи додає охоти, а Мар'яні вдень не до гуляння, – на роботі з ранку до смеркання.

На чужому полі ніжки натомила, на чужій роботі ручки натрудила, на чужих городах цілий день полола, бур'яном колючим руки поколола. Ой то ж натомилась, як прийшла додому, то аж похилилась. Стала приступать їй до серця досада...

Глянула на мене: «Ти ж моя відрада! Ой, ти ж моя мила, лелієчко біла, як же цвітеш пишно, як я подивлюся, так мені з тебе втішно! Я ж то тебе, квіточко мила, за свою працю заслужила, на свою долю посадила, – рости ж, леліє, розкішна, красна, щоб була моя доленька щасна».

Так співала, розповідала, маленька лелія, а цариця Лелія слухала та всміхалася радісно, так-то вже вона раділа, що її сестриця така щаслива і така мила своїй господині.

Приступила вона до сестри, торкнула її своєю квіткою, що мала в руках, і промовила:

— Рости ж, леліє, розкішна, красна, щоби була доля щасна!

Раптом та молоденька лелія виросла висока, висока, квітки на ній дивно розцвіталися і спалахнули світлом сріблясто-рожевим, на листі засвітилася діамантова роса і різними барвами замиготіла, заграла і зникла.

Павлусь глянув, аж він у своїй кімнатці, лежить на ліжку.

— Леліє! – скрикнув він. – Я ще не хочу додому, я хочу знову у той садочок, неси мене!

Лелія стояла перед ним рожева, мов хмарка на сході сонця.

— Ні, любий,— мовила,— нехай іншим разом, на сей раз досить, мені ніколи, ще маю багато роботи. Он вже день. Прощай, будь здоров!

Лелія торкнула квіткою, потім нахилилася, поцілувала, кивнула голівкою і зникла. Павлусь простяг до неї руки, хотів голосно гукнути і... прокинувся.

Дивиться, аж сонячний теплий промінь падає просто йому в очі, а над ним стоїть його мама і цілує його в чоло, промовляючи:

— А ти вже встав, прокинувся! Моя люба дитино! Ну, як же маєшся?

— Добре! – відповів Павлусь, обнімаючи її, – зовсім добре... А знаєш, мамочко, який мені гарний сон приснився? Мені снилася Лелія.

ГРИЦЬКО ГРИГОРЕНКО

(1867 – 1924)

Королівна-Крихотка та Киць-Киць

От як були ми малими – я та старший десятилітній брат мій Івась, то все було собі казки кажемо (чи, пак, Івась каже, а я слухаю). Заховаємося кудись, щоб нас ніхто не бачив, не чув: улітку вкублимося було в гамаку в садку, в гущині такій, що через листя на дереві, що гамак причеплений, і сонця не видно, тільки де-не-де голубенькі, не більше долоні, клаптики неба просвічують; а зимою уместимось у великій нашій залі за параваном на ковдрі коло самісінького каміну, де гарно полум'я грає, звиваючись у золото-червоно-голубі тремтячі стрічки й тягнеться вгору, наче живе, сидимо було стулившись, як горішки-двойнята, а Івась пошепки плете тії казки, де вони в нього і брались? І коли розказував, то очі його дивились або просто в полум'я, якщо діялось то зимою, або вгору у високість над нашими головами – влітку, і очі тії, що й так прездорові, робилися ще більші, і був у нього вираз чудний: і жахливий, і урочистий разом, і якийсь болючий, може, через те болючий, що був він собі зроду калічка: на ніжку припадав, і вона в нього все боліла, і він, видать було, тільки все себе перемагає, коли усміхається або сміється; ані бігати, ні плигати, ні стрибати він не міг, того-то ми (я-то попервах за кумпанію, а після через те, що одвик од усякої біганини та метушні, що так другі діти люблять) все було сидимо собі вдвох, – або книжку читаємо, або Івась свої казочки каже; казав він їх з запалом, аж щоки йому почервоніють, як маків цвіт, і розказував усе більше про правду та неправду, про добро та зло, про нещасних та бідних, бо його це все дуже разило.

Те, що в дитячих літах чується (а було мені тоді, як казки чув- років вісім), потім якось забувається, наче туманом сповивається, того-то я багацько з Івасевих казок позабувавсь, а ось одна, що пам'ятаю, мені більш од усіх подобалася, про Королівну-Крихотку, або про Киць-Киць, того, мабуть, сподобалася, що я завжди страшенно любив котенят, сіреньких, як вербовії котики, або біленьких, як лебединий пух, так ось цюю казочку я й вам перекажу:

У тридев'ятому царстві, у тридесятому королівстві! (так починав Івась свої казки, бо чув він і читав, що більшість казок так починається) жила-була королівна і прозивали її “Королівна-Крихотка”, бо була вона дуже маленька й була вона дуже миленька: біляві кучері її були майже зовсім білі й товста коса висіла до пояса. А очі були великі, голубі, як небо (у самого Івася нашого теж були такі очі та ще з темними довгими віями), носила вона завжди шовкове убрання, теж голубеє, як і її очі, на нитці кришталевий хрестик, на голові маленьку золоту корону, тонко вирізану, як плетиво. І була цяя королівна добряча-предобряча, така добряча, що й сказати не можна; і приходили до неї всі бідні та нещасні люде, всі голодні, всі холодні, всі слабії, всі, хто плаче, всі старії і малії, і вона тим, хто плакав,- своєю хусточкою сльози витирала, тих,

хто був голодний, – харчувала; хто був холодний, – відігрівала; малих учила розуму – навчала; слабих лічила-корувала...

І щодня, і щогодини був палац її батька-короля повен жебраків, і калічок, і голодних, і слабих, і щодня варили його кухарі страву для всіх, хто б не прийшов, а кравці-шевці його шили плаття-узуття, велике й мале, і слуги його всім служили. І розсердився – розгнівався під кінець король і сказав королівні:

- Доки це я буду приймати твоїх гостей, харчувати, й частувати, й корувати, доню моя мила? Покіль моя скарбниця не спорожниться і ми самі в жебри не підемо? Не хочу я так!

А мати-королева теж почала скаржитися, що в неї повсякчас голова болить од того плачу та стогону слабих, галасу та вереску дітей малих.

Тоді звелів король своїм трубачам заграти в сурми, а бубникам ударити в бубни й повиганяти завтра усіх зайвих людей з палацу.

Королівна ж почала гірко плакати, та змагатися з батьком-ненькою не посміла, бо й справді ж вона їх скарби витрачала, з королівської скарбниці гроші брала, у неї ж самої нічого не було, нічогісінько, – і так проплакала вона весь день і з слізьми спати лягла, аж подушка мокра була...

І приснився королівні чудний сон.

Розхилилося небо, світло засяло, де не взялася рожевая хмаринка, з неї з'явилася фея в убранню з повітря, кинула їй на ліжко щось, наче пір'ячко біленьке, промовила тільки: «Нікому не хвалися про Киць-Киць і не називай її прилюдно» і...зникла... Ніч темненька знов навкруги заступила...Королівна побачила в темряві, наче дві намистини з бурштину світяться, простягла ручку, помацала: щось м'якеньке, як пух лебединий, коло неї; прислухалася, – буцімто котеня мурікає: “Мурр...мурр...мурр...” Миленько так...

Коли ж уранці королівна прокинулася, то не знайшла на своєму ліжку ніякого котеняти й подумала, що то був справді тільки сон, то бачить на столику лежить хутрянний білий, пухнастий, з білими хвостиками чудовий комірець.

“Ану-но, надягну я його на себе, – подумала королівна, – щось холодненько” (а була тоді зима біла), і накинула його собі на плечі, а комірець їй у саме вушко: “муррр...мурр...мурр...” замурікав і котячими лапочками м'якенькими грається з її кучерями, грається-лащиться. (Тут Івась, пам'ятаю, почав жартом об мої рамена головою тертись і собі мурікати...)

Бачить королівна, справді, котик гарнісінький: шерсть шовковая, біла, як сніг, без плямочки, мордочка маленька, — носичок рожевий, лапочки без пазурів — м'якенькі, а кінець хвостика позолочений...

Зраділа королівна, поцілувала того котика в носик і побігла до короля-королеви хвалитися своїм щастям, не встигла добігти, коли це чує галас, крик, стогін, такий, що всі шибки у вікнах задзеленчали, глянула у вікно, аж то всіх її “нещасних” вояки списками з палацу виганяють...

— Стійте, стійте, почекайте! — кричить королівна, — Я короля-батька, королеву-матінку благати, вимолю, випрошу, – я їх всіх викуплю!

І побігла королівна до королеви до її покою, а покій цей був обвішаний товстими синіми оксамитами: і стеля, і стіни, і підлога, — щоб не чутно було ніякого гомону, і коли хто говорив тут, то хоч би, як грім, гримів, — здавалося, — все — пошепки.

Королева лежала на ліжку на одинадцяти перинах, а дванадцятою зверху вкрита.

Королівна перед матір'ю розплакалась, а служниці на неї закричали, білими хусточками замахали, як метелики крилами:

— Цитьте, цитьте, Королівно-Крихотко, — голівка болить од ваших нещасних у мамуні! (У нашої з Івасиком матері теж дуже часто боліла голова, і нас тоді проганяли, і ми ходили навспинячках...)

Тоді побігла Королівна-Крихотка до короля-батька: він сидів на високому золотому троні, весь у пурпурі та золоті, й гнівно світив очима. Коло трону по обидва боки стояли вартові з срібними сокирами, а навкруги увесь почет його блискучий. І стеля, і підлога, і стіни тут були з чистого люстра, так що скрізь і король, і трон його, і почет його, і срібні сокирки одбивались і здавалося, що не один король тут сидить, а десятеро, сто, тисяча королів, тільки всі однакові, і що почту того і сокирок срібних — страшенна сила. І як угору глянути, то й наче на небі вони єсть, і як долі подивитися, то здавалося, що наче внизу колодязь глибокий і там все догори ногами стоїть...

Кинулася королівна до батька, а він їй грізно:

—Хто насмілюється без мого наказу до мене з'являтися? Хіба я не король?

Королівна ж простягає йому свою коронку і благає його, щоб узяв її і продав, а за ті гроші ще хоч один деньочок ясний її „нещасних” прохарчував...

Увесь почет королевий як не зарегочеться, і всі люстра навкруги зареготали, усміхнувся й король, обняв Королівну-Крихотку: “Чи так же багато,—мовив,— коронка тая коштує, щоб можна було за неї стільки народу прохарчувати, продержати!” А королівна стоїть та вже тільки, як росу, сльози ронить, а ті сльози, наче іскри барвисті спадають, аж ось бачить королівна (а більше ніхто не бачить) — комір з її шийки зсунувся, — а кицька долі плиг, і почала лапчками ті іскорки ловити, хапати та все на лапки дмухати, наче опеклася,— так кумедно, потім набрала чогось вже повні лапки, королівні в руки кладе, сама знов на шийку—скік і замуркотіла: “Муррр!..Муррр!..”

Королівна на руку подивилась, а у неї на долоні лежить дороге самоцвітне каміннячко: зелененькі смарагди, синенькі сапфіри, жовтенькі топази, фіалкові аметисти, червоненькі рубіни, біленькі діаманти... Подає вона їх батькові-королеві. “От за що можна хлібця купити й не мало, а багато; от за що можна людей прохарчувати й не сотні, а тисячі...”

Король жахнувся-здивувався:

—Відкіля це у тебе таке багатство, доню моя мила?

Почет увесь збився,—дивляться, дивують... Кицька на шийці своє заводить: “Мурр...Мурр...” Тільки королівна ні пари з вуст,—повернулася і геть пішла...

І з того часу харчувала вона всіх,—хто б не прийшов, і зодягла вона всіх, і корувала вона їх, і будувала всім, і все...

От як прийде до неї гололта*, вона побачить її і —почне плакати, та сльози її замигтять барвистими іскрами в повітрі,—кицька зараз скік—і назбирає багато камінців дорогих, самоцвітних—ні одного не промине. І що більші були злидні, то більше камінців збиралось.

І почали в тому царстві дорогі камінці замість грошей ходити.

І хутко не стало в тому ні мандрів, ані жебраків, ані лихих, ні скупих, бо у всіх було все і було всього доволі: і що їсти, що пити, і де жити, і в чому походити...

І коли не стало більше потреби в камінцях для людей, а в королівни зостався ще якийсь запас їх, вона почала на них купувати собі квітки, що дуже любила, і де б, у якому царстві, у якому королівстві, хоч в Індії, хоч у Китаї, або де б не знайшлася чудова квітка, – все вона на свої камінці міняла, і був у неї такий квітник, що ні в казці казати, ні пером описати. Був там і такий “квіт”, що раз у сто літ розцвітався; і коли час розцвітання надходив, він випускав стрілку довжелезну-предовжелезну, а тверду, як щогла, а в самій горі на ній пуп’ях такий завбільшки, як голівка Королівни-Крихотки; і коли той пуп’ях розкривався, – лунав наче вибух, наче постріл, самий цвіт був червоний, як кров, як огонь, а дух од його йшов такий, що, близько стоячи, голова крутилася...

Ще...(на цім слові Івась мрійно замислився...) були у королівни білі водяні квітки; та такі прездорові, що Королівна-Крихотка могла плавати по ставку, сидячи на них, із своєю кицькою, як у човні, а кицька влітку оберталася в білий серпанок, легенький, як подих... Ще була у королівни діонея – квітка, що ловила і висмоктувала метеликів і мух, що сідали на її листячко (про діонею, пам’ятаю, ми тоді з якоїсь книжки вичитали)... Ще була у королівни алея з водограїв од самого палацу через увесь квітник, фонтани цієї влітку всяк час кидали вгору воду й курява водяна висіла по обидва боки в повітрі, як білі серпанки... І коли Королівна-Крихотка йшла межі тих водограїв, тая курява обгортала її кругом... і купала її... На тих фонтанах стояли різні статуї: була тут ніч з чорного мармуру з золотими зірочками на убранню й був день-юнак—з рожевого мармуру, крізь нього сонце світилося, наче крізь яйце... (Після цього пам’ятаю, Івасик довгенько мовчав, а далі надумався) Раз прийшов був до королівни один хлопець, обірваний, обшарпаний такий, що страх, і став прохати собі камінців дорогих, казав, що йому пити-їсти нічого...

Як же гірко заплакала королівна: вона ж то думала, що вже нема “нешасних” в її царстві, бавилася собі квітками своїми, аж тут хлопчик бідненький – де він узявся?!.. І посипалася незчисленна сила іскор, тільки Киць-Киць не стала їх збирати, як перше, – шерсть на ній настовбурчилась і одразу почорніла, як сажа, як угілля, вона кинулася на хлопця, вчепилася йому в волосся, випустила золоті пазурі, що перше не знати було, і почала дряпати йому лице, руки...

— Біляночко, Біляночко!—закричала перелякана королівна (так вона звала свою кицьку), – що тобі таке? Ходи сюди, Киць-Киць!

Тільки Біянка не послухалась її й не обернулася знов, як перше, в білий комірець або в білий серпанок, бо королівна не сповнила наказу феї і назвала

кицьку при хлопцеві... А хлопець із переляку побіг та й побіг, несучи скажену звірючку на своїй голові, і всю дорогу кицька його біла, дряпала й кусала...

Бідна королівна плакала й за кицькою своєю і за хлопцем, аж ось з'явилася фея і сказала, що хлопець покараний по заслuzі, бо він сказав неправду: він не був бідний, а, щоб піддурити королівну, порізав свою одержу й вимадав обличчя сажею, – йому камінців хотілося... А врятує його тільки той, хто ні разу за своє життя неправду не сказав... Тим часом хлопець біжить і кричить, і плаче, і благає помочі: “Рятуйте, хто в бога вірує!”

От зустрівся йому купець і хотів іскинути скажену звірючку, тільки кицька порскнула й заплювала купцеві очі, він злякався та й утік. Купець той багато неправди робив: мірявши – недомірював, важивши – недоважував, дунив людей...

Хлопець біг далі й галасував. І зустрівся йому жебрак, та тільки що хотів іскинути йому з голови звірючку, та кицька боляче вкусила його за палець: жебрак цей тільки удавав із себе німого, аби людей обдурювати...

Хлопець біг далі та все кричав. А назустріч йому хлопців юрба з школи висипа, побачили вони котеня з золотими пазурцями – що за звір такий? – “Лови його, лови!” Хотіли його схопити, та приступитися не можуть: – так і заплювала кицька всім їм очі, бо один хлопець учителя одурив, – сказав, що слабкий був, – через те уроку не вивчив, а – зовсім ні, бо в бабки* грав, того і не вивчив; другий збрехав, що товариш у нього перо взяв, а сам його загубив; третій вдома хвалився, що п'ять з арифметики одержав, а сам два схопив, і так усі – потроху, а збрехали...

І біг хлопець далі, аж їде пан йому назустріч багатий-пребагатий; і звелів той пан притримати коней і хотів подивитися, що то за диво біжить назустріч: не то звір, не то людина, і хотів тую кицьку собі забрати, аж вона йому в руки й не далася: розпирхалась... розплювалась. А той пан од людей не по правді землю одібрав судом...

І біжить хлопець і кричить – сам не свій, а назустріч йому панночка молоденька чимчикує, щічки у неї, як бросквина*, горять, волоссячко кругом личка од вітру розвівається, в'ється, веселенька така –у театр поспішається: зараз до хлопця кинулася – хотіла його визволити – кицьку прогнати, та ба! Котеня як вищириться, злякалася панночка, – втекла...

А в чім же тая панночка винна була?

Разочок тільки одурила свою бабусю стареньку, не послушалася: не дозволила їй бабусю в театр бігти, щоб не застудилася, вертаючи пізно додому (а таки холодно було), вона ж побігла, наче через двір до подруги, а сама у театр махнула!..

—Ну, та іще що? – замислився було мій Івась і більше нічого вже не міг вигадати та й кінчив казку так:

Ну, просто вже конає хлопець, зовсім знесилився: цілий день він біг, вже й ніч надворі, голова од кицьчиних пазурів щемить, лице од уразок болить, очі од сліз позапухали... Біжить, аж бачить, хатка стоїть, за вікном світло мигтить, він до вікна кинувся: коло столу сидить дівчатко-малятко й п'є тепленьке молочко

з булочкою – мама його на колінах тримає і напуває. Побачила дівчинка кицьку крізь вікно й закричала:

— Дяй, дяй! Киць-киць!

Простягла рученятка... от віконечко теє само розчинилось, а кицька сама дівчинці в ручки – плиг! А дівчинка тая та не вмiла брехати, бо вона тільки й знала, що: “мамо, дяй, дяй, мамо, на”, котеня звала “киць-циць”, собачку: “ав-ав”, коника: “кось-кось”, квіточки: “пахи”, булочку – “пентелі-тентелі”, а себе звала “Іма”, хоч вона була Оля; ото й усі її слова...

І зосталася кицька в тієї дівчинки жити-поживати – її потішати: вдень своїми скоками звеселяла, вночі казочки казала...”

Скінчив свою казку Івась, а мені ще й ще хотілося його слухати, здавалось, і не переслухав би ніколи, – і я все до нього чіплявся: “Кажі ще та ще!”

Тільки він все було каже:

— Тепер уже в мене голова порожня, нехай-но за ніч надумаюся, то знов тоді розкажу. І справді, надумався-таки.

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ

(1864 –1913)

Десять робітників

Зайшов я колись до однієї жінки в хату – Одаркою звали жінку. Дивлюсь, а у неї в хаті так чисто, гарно так: діти умиті, чисто одягнені, обід зварений.

- Як ви встигаєте все поробити? – питаю я в Одарки.

А вона каже :

- Як же мені не встигнути! У мене служить аж десять добрих робітників. Вони мене слухають: що не скажу – зроблять, один одному допомагають!

- Які ж то у вас робітники?

- А ось вони! – засміялась Одарка і поклала на стіл своїх десять пальців.

Про двох цапків

З одного берега йде до річки білий цапок, а з другого берега надходить чорний цапок. І той хоче через річку перебраться, і другий. А через річку кладка. Така вузька, що тільки один може перейти, а двом тісно. Не схотів білий цапок зачекати, поки перейде через кладку чорний, а чорний собі не схотів заждати, щоб перейшов білий.

Ступили обидва на кладку, зійшлись посередині та й ну один одного лобами й рогами бити! Бились, бились, та й скінчилося на тому, що обидва в воду попадали і потопились.

Дві кізочки

А дві кізочки – то були розумнішими. Стрілись вони на вузькій стежечці. З одного боку стежечки глибокий рів, а з другого – висока та крута гора. Розминутися ніяк не можна.

Постояли вони, постояли, подумали-подумали, а тоді одна кізочка стала на коліна, перевернулась на бік, лягла на стежці і притиснулась спиною до гори. Тоді друга обережно переступила через неї, а та, що лежала, встала і пішла собі.

БОРИС ГРІНЧЕНКО

(1863 – 1910)

Зорі

Мамо люба! Глянь, як сяють

Ясні зорі золоті.

Кажуть люди: то не зорі –

Душі сяють то святі.

Кажуть: хто у нас на світі

Вік свій праведно прожив,

Хто умів людей любити,

Зла ніколи не робив, –

Бог того послав на небо

Ясно зіркою сіять...

Правда, мамо, – то все душі,

А не зорі там горять?

Так навчи ж мене, голубко,

Щоб і я так прожила:

Щоб добро робити вміла

І робить не вміла зла.

Ранок

Сходить сонце із-за гаю,

Став як злото засяв...

Соловейко ще раз тьохнув

І на гілці задрімав.

І на все живим диханням

Подимає округи;

Оксамитові зелені

В став схилились береги.

Мов каміння дорогее
Сяють крапельки роси;
Скрізь у лісі забриніли,
Задзвеніли голоси.

Кожна гілка сколихнулась,
Кожна пташка вже співа,
А згори все дужче й дужче
Сонце світ свій розлива.

Ластівка

Ой у нас під хатою
Над своїм гніздом
Ластівка малесенька
Шурхотить крилом.

День увесь літаючи,
Ловить комашок,
Носить та годує все
Малих діточок.

З вирію далекого
В рідний край вона
Зараз повернулася,
Як прийшла весна.

Влітку звеселятима
Щебетанням нас,
А минеться літечко,
Прийде зимній час –

Знову щебетушечка
В вирій полетить,
Та й ізнову вернеться
Нас повеселить.

Ластівка

Ти знов защебетала
У мене над вікном,
Із вирію вернувшись,
Клопочешся з гніздом.

А там же вічне літо
Цвіте як Божий рай, –
Чого ж вернулась знову
Ти в мій журливий край?

– Хоч літо там і сяє,
– Любіше тут мені:
Така квітчасто-пишна
Вкраїна навесні.

Така квітчасто-люба,
Що й в тім краю-раю
Все бачу я хатинку,
Де се гніздечко в'ю.

Швидка робота

Сім суток по воду ходив до ставу Рак.
На восьмий день так-сяк
Її він доволік до хати,
Ще трохи відпочив, та й ну перетягати
Через поріг... Клешнею зачепивсь,
А кухлик нахиливсь,
І розлилась вода, – пропали всі клопоти!..
“Нема добра із скорої роботи! –
Говорить, сапаючи, Рак, –
Було б не поспішаться так...”

СТЕПАН ВАСИЛЬЧЕНКО

(1879 – 1932)

Золота діжа

На подвір'ї було темно, а далі почало чогось видніти. Ті, що на колодках сиділи, чогось примовкли і дивились всі в один бік. За нашим двором темніли городи, за городами верби рядами з долини верхи аж до неба попіднімали, а геть-геть за вербами, де вдень, як море, квітувала пшениця і звідкіль увечері вітер тільки її дух приносив, там червоно червонілося, ніби десь у полі огонь пастухи розкладали.

- Андрійку, гов! - гукає дід.
- Чого-о? - одгукуюсь десь за повіткою.
- Скачи сюди, покажу диво!

- Дурите! (Ми з дідом товаришували).

- Далєбі, ні.

Я хльоскою батїжком із валу свого вороного й шумлю до діда:

- Ви, діду, кликали мене?

- Іди сюди! - Дід бере мене на руки, я спершу пручаюсь, боюся, що дід мене догори дригом поставить. Дід бере силою.- Дивись - чи бачив ти таке: за лісом, за пралісом золота діжа сходить.

Я примовк. Далі як не закричу, як не загаласую:

- Ай-яй-яй! Дивіться! Що воно таке?

Інші діти на той галас вистрибом. Поставали на колодки, попідіймали голови.

Там за вербами викочувалася вгору в колесо завбільшки золота діжа, на очах сходила, червоніла сама, і небо червоніло. А назустріч їй вершечками засяяли верби, мовби золотими перами втикались.

Тихо стало, як у церкві.

А далі вже я догадався та як крикну:

- Та це ж місяць зіходить! Всі засміялись:

- А ти ж думав і справді діжа?

Що місяць, то місяць - всякий бачив, але, як зразу показалось, так уже й увесь вечір здавалося, що то золота діжа сходить. Діжа, та й край, хоч тобі що...

Діти посідали на краю ями, ноги вниз попускали і розмовляли вже тихотихенько, мовби боялися сполохати те повнеє диво. Хтось пригадав із хлопців загадку про місяць:

"Серед моря-моря - червона комора".

Другий - другу:

"Вийшов гість, став на поміст та й розпустив коні по всій оболоні".

Спершу загадували про місяць, про зорі, про сонце, а далі й усякі інші.

А чарівна діжа сходила, сходила та й потекла через край... Золоте тісто розплилося по всьому двору й городу.

Обмокли в золоті білі пахучі романи¹, позолотився волохатий полинь, заяскрилась, засвітилась кропива.

Спершу не було видно, а тепер застовбуріли на городі соняшники...

Навіть чорне колоддя серед двору й те покроплене золотим тістом. А на колодках між темними поставами аж сяє в білій сорочці веселий чарівник дід, що наворожив нам цей золотий вечір.

Неслухняний глечик

Був у нас мальований глечик для води, спозадавня був та й іще, може, жив би та й жив, коли трапилось таке.

Раз мама топили в печі, я пустував: зачепив ключкою той глечик за вушко та й тягаю по полу. Мама насварилися: – Грай, глечику, грай, підеш без вушка! Я почув теє, сам собі дивуюся, чого це мама не на мене гримають, а на глечика, та

¹ Роман, ромен – ромашка.

й радий тому, "аби не на мене",- думаю, далі граюся з глечиком, як і раніше грався. Коли це глечик – хрясь! – з полу додолу – розлетівся в черепки.

"Угадали мама – розбився-таки вражий глечик",- думаю собі. Побачивши тее мати, та мовчки за віника. А я бачу це та й думаю: "Ну, ну, що буде далі? Невже ж оце мама будуть бити неслухняного глечика, що розбився?"

А про себе й байдуже. Мама підійшли ближче, та не глечика, а мене - віником по руках, па руках!

– А не я ж тобі казала - не грайся з глечиком, бо розіб'єш!

– Мамо! Ви ж не мені, то ви глечикові казали! - репетую.

– Глечик глухий, а ти ж із вухами, сякий-такий сину. Не тебе ж глечик, а ти його по полу волочив!

Та й знову, та й знову.

"От тобі й маєш, – думаю, – на кого сварилися, а кому досталося".

ВАСИЛЬ КОРОЛІВ–СТАРИЙ

(1879 - 1943)

У лісових розбійників

Колись давно-давно та десь далеко-далеко жив собі король із королевою. Та й мали вони донечку, гарну, як сонечко, а звали її Оленка.

Як минув Оленці п'ятнадцятий рік, сталось їй перше велике горе: померла матінка.

Перед смертю королева дуже-дуже просила короля, щоб не брав він собі іншої дружини, щоб Оленка не мала мачухи. Король свою королеву дуже любив, усе їй, що вона хотіла, пообіцяв й дуже по ній плакав і добивався. Аж великий жаль узяв його найближчих прихильників — людей дворових — й почали вони невтішного короля намовляти, щоб він хоч трохи розважився, щоб по своєму королівстві поїхав, на свою землю та на своїх людей подивився. Король же був такий, що завжди доброї ради слухав. От і поїхав він у далеку подорож по своїх володіннях, що їх і за кілька днів не можна було оглянути. А Оленка залишилась удома сама. Все вона зітхала та плакала, дорогу матусю згадувала, на могилку її все ходила й там квіточки поливала та доглядала.

Та ось за якийсь час повернувся з подорожі й король. Повернувся та вже не сам, а приїхала з ним і одна гарна пані, що стала Оленці за мачуху. І хоч Оленка її привітала чемно та відразу була їй слухняна й зичлива, не знати й чому не злюбила мачуха своєї пасербиці — нерідної доньки. І так не злюбила, що раз у раз на бідну дівчину королеві, чоловікові своєму, скаржилась і нарікала. А король був чоловік м'якого серця й радо слухав всього, що від нього хотіла молода дружина. Вона ж хотіла злого, бо треба вам сказати, що була та Оленчина мачуха лиха чарівниця. Отож і умовила вона короля, щоб він про свою доньку цілком забув, ніби її ніколи й на світі не було...

Весело стало жити мачусі, бо ж вона й так була молода та гарна. А тепер усі почали помічати, що вона ще гарніша буває, коли виходить зі своєї окремої кімнати, де часто заходить й куди нікого не пускає. Та одного разу, виходячи з тієї таємничої кімнати, забула мачуха замкнути двері. А тим часом ішла сходами Оленка й почула, ніби хтось в тому покої жалібно пищить. А що була Оленка дівчина дуже добра, то помислила: може, там хтось потребує помочі? Й тому зайшла в покій, куди нікому не було дозволено входити. Зайшла та й здивувалась, бо в покої не було нічого сінько, крім одного фотеля та великого люстра-дзеркала. Додивилась Оленка скрізь, заглянула й за люстро — ніде нема жодного живого створіння, й не чути ніякого писку чи зойку. Тоді вона сіла перед люстром, щоб полюбуватись своєю чудовою русою косою, а потім устала, тихенько вийшла й двері щільно, як годиться, зачинила.

Так і не довідалась вона, що в тому люстрі, в яке дивилась, чарівни-ця-мачуха замкнула маленького духа, якого звали Шилохвостиком. Сидів він там й мав за обов'язок давати королеві добрі ради, вихвалювати її красу та підказувати, що вона мала робити, щоб бути ще гарнішою.

Отож тільки королева з проходу повернула, враз підступила вона до чарівного люстра, покрутилась сюди-туди та й питається Шило-хвостика:

— Скажи ж мені, Шилечку наймиліший,
Хто є в цілм світі найгарніший?

Цими словами чарівниця-королева щодня по кілька разів у дзеркала питалась, а Шилохвостик незмінне їй відповідав такими словами:

— Таж ти у світі найгарніша,
Моя королево найкрасніша!

Але ж тепер Шилохвостик якийсь час промовчав, а потім тихенько й проказав:

— В цілм світі найгарніша,
В цілм світі найкрасніша
Ота дівчинка маленька,
Що зовуть її Оленка!

Як почула ці слова королева, так не знати, Що з нею й сталось: чисто ошаліла зі злості. Спочатку зімліла, потім, як очуняла, верещала. А як захрипла, що й голосу вже не могла подати, тоді вирішила, що вона Оленку заб'є, та й край!

Покликала тоді королева старезну бабу, що на всякому зіллі та корінні розумілась, й звеліла вона цій злій бабі відвести Оленку до темного-претемного, страшного лісу, аж у саму середину, й покинути її там, щоб її з'їли вовки.

Баба довго не міркувала, пішла відразу до Оленки та й почала її улесливими словами до лісу кликати, щоб, мовляв, вона їй, старезній та немічній бабизні, допомгла збирати лікувальне зіллячко людям на користь. Оленка була дуже жаліслива, нічого злого ніколи не підозривала, тому відразу погодилась і радо пішла з бабизною в ліс. Коли вже вони перейшли й луки, й гори, зла баба круть-верть! — та кущами, та поза деревами — й зникла, а бідну Оленку саму в найгустішому й най-темнішому лісі покинула. Оленка й гукала, Оленка й кричала, хрест-навхрест все обходила, скрізь тую злу бабу-зіллярку шукала. Та

даремної Баба тільки п'ятами наживала та чимдуж тупотіла до королівської палати.

Як зрозуміла ж Оленка, що вона опинилась сама-самісінька на цілій той великанській ліс, як пересвідчилась вона, що дороги відсіль сама не знайде, то помолилась вона потихеньку та й подалася вперед, куди її очі дивились. Йшла та йшла, аж тільки надвечір побачила в гущавині лісу світло. Попростувала вона на той вогник. Аж там стоїть старий дім, і тільки в одному його вікні світиться світло.

Що мала Оленка серед ночі в темному лісі робити? Недовго міркуючи, подалась вона просто до цього дому. Тільки, де не ходила, побачила: дім цей великий, але в цілому нема живої душі. Лише в одній кімнаті в печі вогонь горить і стіл великий стоїть із дванадцятьма приборами. Стіл добре накритий, ніби когось чекає, бо вже й їжа на столі поставлена. Оленці так схотілось їсти, що й, сама себе не пам'ятаючи, шматочок м'яса вкраяла, потім із гладущика* трохи молока відпила, подякувала Богові за вечерю та й пішла по інших покоях дивитись, що воно в цьому лісовому домі є.

Пройшла вона чимало покоїв, аж увійшла в одну чудову-пречудову кімнату. А в ній по самій середині на золотих ланцюгах висіло прекрасне ліжко. Оленка довгим блуканням по лісі була страшенно вморена, а тепер після їжі почула велику оспалість, тож, не довго думаючи, роззула черевички та й влізла в те гарне ліжко. Ну, а що можна в гарному ліжку робити? Спати! Отож і Оленка вмить міцно-преміцно заснула.

Та не довго вона й спала, бо рівно опівночі прийшло в цей лісовий дім дванадцять розбійників. Поприходили вони в ту хату, де піч топилася та стіл був накритий, і посідали вечеряти. Але їхній ватажок спочатку пішов до своєї кімнати. Увійшов, аж гульк!—: спить на його ліжку паняночка, та яка гарнесенька!

Довго він на неї дивився, й з одного, й з другого боку заходив, а потім пішов до своїх товаришів та й каже:

— Панове-товариство! Давав я вам обіцянку вірно усім, що при- дбаю, з вами ділитись. Знаєте ви, що ніколи я цієї обітниці не зломив і нікого не скривдив. Але ж сьогодні знайшов я щось таке, що є мені дорожче за всі скарби світу. Скажіть же мені приязно: чи маю я свою знахідку також вам віддати, чи вільно її мені собі залишити?

Подумали вірні товариші, поміркували по-приязному й вирішили, що коли по умові кожна добич належить усім, то й із цією так само бути повинно.

— Як так, то й так! — говорить на це ватажок.— Тільки мусите мені запрягти, що мою знахідку кожен із вас охоронятиме й жодної кривди їй не зробить.

Запряглися розбишаки, а тоді вже ватажок збудив Оленку, по- просив її чемно, щоб вона нічого не боялась, бо кривди їй жодної не буде,— та й вивів її за ручку до розбійників. Ці спочатку остовпіли, як таку гарну дівчину побачили, потім усі разом їй низенько вклонилися й почали прохати, щоб вона в їхньому домі залишилась та стала у всьому домові за господиню.

Що мала казати Оленка? Мусила погодитись у лісовому домі господарити, розбишакам їсти варити, павутину зо стіни здіймати та всяко це розбишацьке житло чепурити. Якби ж вона знала, що то — розбійницьке гніздо! А то собі думала, що в лісі живе дванадцять добрих братчиків-дроворубів...

А тим часом чарівниця-королева сказала королю, що Оленка була невдячна й крадькома покинула батьківський дім. Сама ж страшенно тішилась, що вже назавжди позбулась нелюбої пасербиці. Мерщій подалась вона до чарівного дзеркала й питається:

— Скажи ж мені, Шилюсю наймиліший,
Хто є в цілім світі найгарніший?

А Шилохвостик мовчав-мовчав, а далі й озивається тихеньким голоском:

— В темнім лісі найгарніша
Й на весь світ є найкрасніша
Ота дівчинка маленька,
Що зовуть її Оленка.

Ой, розлютилася мачуха! Ай-ай-ай! Враз ізвеліла покликати старезну бабу-зіллярку й на неї так кричала, що аж почало їй у горлі дерти. А потім, як уже налаялась досхочу, дала бабі гарні-прегарні шати, звеліла хутчій до середини лісу бігти, знайти, де Оленка проживає, й там у хаті покласти їй оту одіж. Та щоб зробити це саме тоді, коли в цілому домі не буде ані живої душі. А були то шати затруєні: як тільки їх Оленка на себе одягне, так і впаде мертва.

Побігла баба з цими шатами до лісу. Шасть сюди, шасть туди — знайшла розбійницький дім, сховалась біля нього та й почала чекати. А коли Оленка вийшла з відром по воду й пішла до струмочка, баба мерщій до вікна, хуленько через лутки перекинула одну ногу, потім другу й вмить перелізла в покій, поклала шати на стіл, а сама, не обертаючись, майнула додому.

Як Оленка вернулася з водою, тільки оком по хаті повела — враз і побачила ці чудові шати.

«Хто ж це мені,— думає,— цю красну сукню тут поклав?.. Але ж і гарна яка!.. От хоч би раз глянути, як вона мені личитиме!»

І сказано: дівчина! Не могла вона заспокоїтись, аж поки цих шатів на себе не вдягла. Та тільки їх запнула, як раптом упала мертва на підлогу.

Вночі повернули розбійники додому. Дивляться: стіл не накритий, в печі ледве вугіль чадить, а їхня господиня лежить мертва серед покою. Піднесли її, водою на неї бризкали, руки їй розтирали,— та все було даремне. От тоді встав розбійницький ватажок і говорить:

— Панове-товариство! Це нам прийшло таке лихо за те, що не по правді ми живемо. Не годиться так людей кривдити, як ми це робимо.

Тож поховаймо це тіло красне та, поки ще є час, спробуймо змінити спосіб нашого життя, покиньмо наше лихе заняття!

Говорить, а сам дрібними сльозами плаче. Всі інші тільки голови поспускали та притакують.

Отож поклали вони мертву господиньку на шовкові подушки, винесли її в ліс, аж на височезний стрімчак. Зробили над мертвою гарну стрішку, а довкола

понаставляли запалених свічок. Поставали навколішки та й заприсягнули, що вже далі будуть жити по правді. Потім попрощали один одного та й порозходились у всі кінці світу...

А тієї самої ночі цим страшним лісом проїздив один гетьманенко. Їде він та й їде, нічого не підозріваючи, аж ось нараз побачив на високому шпилі силу світла. Казав своїм попутникам затримати коней та й послав кількох хлопців, щоб вони пересвідчились, що там таке діється.

Швидко повернулись гетьманчукові слуги, та всі бліді, перелякані так, аж зуби їм цокотять, а сказати й слова не можуть. Усміхнувся до них гетьманчук, вискочив на коника й прудко подався сам на гору. Видерся на шпиль і очам своїм віри не йме! Хто ж бо таке бачив, щоб серед глибокого лісу, на дикому вершку сама лежала собі на шовкових подушках гарна-прегарна дівчина, як весняний день, довкола оточена палаючими свічками? Та гетьманенко не був із полохливих і не вмів довго міркувати. Відразу підійшов він до красуні, взяв її на руки та й поніс додолу до своїх людей. Там, в долині, біля потоку, спробували були подорожні привести до тьми неживу, та вони нічого не вдіяли: не спритомніла Оленка. Тоді гетьманенко звелів прив'язати її до сідла, махнув тільки рукою своєму почетові, й полетіли коні, як вітер. Заїхали до палати, де жив старий гетьман, гетьманчуків тато. Привітався гетьманенко із мамою, вхопив на руки дівчатко та й говорить до гетьмана:

— Любий мій таточку! Дивіться-но, що я в лісі знайшов! Та це ж найкраще дівчатко в світі білому! Так я її полюбив, що коли вона не оживе й не стане мені за дружину, то ніколи ви мене не побачите жонатим!

Злякалась гетьманова, схвилювався й гетьман. Почали вмовляти сина, щоб він отямився, бо ж таки на широкому світі існують гарні й живі дівчата, не лише мертві. А цю звеліли служницям взяти, роздягти, обмити тіло на смерть, а потім його до труни належно прибрати. І сталося несподіване диво: тільки служниці роздягнули сукню, почала Оленка оживати, а як її роздягли — прочуняла зовсім й не могла собі усвідомити, де вона й що з нею ті дівчата роблять. А дівчата, видима річ, зжахнулись, зчинили страшний лемент і — хто куди — порозбігались по всій палаті. Почула гетьманова цей страшний рейвах і пішла подивитись, що там сталось. Аж бачить: сидить собі Оленка на кріселку та свою довгу косу розчісує.

Гетьманова її гарненько привітала, звеліла принести свої нові шати (бо ж і вона не була велика на зріст) і, одягши Оленку, повела її до гетьмана, де саме був і гетьманчук.

І розповіла їм все Оленка: як вона мусила з дому піти в світ, як у лісі натрапила на розбійницьке гніздо, як її добре розбишаки привітали, як — не знать хто — підкинув їй сукню чарівну, як вона вмерла та як розбишаки, на це дивлячись, покаялись у своїх провинах, а її врятував гетьманчук. Все вона докладно розповіла, бо хоч і видавалось, що вона нежива, в дійсності ж вона свідомості не втратила й все чула, що довкола неї говорилося.

Так усіх це Оленчине оповідання розхвилювало, що й не сказати. А надто — молодого гетьманенка. От він устав, узяв Оленку за білу ручку та й каже:

— Коли ти все чула, що довкола було, тож знаєш, що ти — моя люба наречена! — Й, поклонившись батькові, додав: — Отже, благословіть нас, мамо й тату, на чесний шлюб!

І це тривало довго, поки всі приправи робились: негайно таке гучне весілля в гетьманських палатах уладили, що довго-довго тільки й мови про те було в близьких і далеких сусідів, що їх на ті урочистості запросили.

Та найцікавіше те, ще й королеву-мачуху на весілля запросили, а їй і в голові не було, хто ж то є та гетьманенкова наречена. Тільки як чепурилась королева, щоб на весілля їхати, стала вона, як звичайно, перед своїм люстром та й питає:

— Скажи ж мені, Щилюсю наймиліший,

Хто є в цілім світі найгарніший?

А Шилохвостик мовчав-мовчав, а далі як запищить:

— Наречена гетьманенка—

Твоя пасерба Оленка!

Як почувла це королева-мачуха, то ноги їй підігнулись, жижки затрусилась, очі вирячилились, губа відвисла додолу — й неначе раптом хтось усе повітря з хати вкрав, не стало їй чим дихати. Затремтіла вона вся, затрусилась та й бабахнула просто на дзеркало мертва. А дзеркало теж не витримало, впало, розбилось на маленькі скалочки, а з-поміж них вискочив зголоднілий в'язень Шилохвостик і чкурнув чимдужче з королівської палати. Куди він забіг, й досі рішучо ніхто в цілій країні не знає.

Також ніколи й не дізналась Оленка, як зла мачуха хотіла її життя позбавити. Старого ж короля, батька свого, як він удруге овдовів, дуже жаліла й до самої смерті ніжно доглядала. А вам із усієї події тільки одна користь: можете цілком вільно ходити тепер у ліс, бо ж лихі розбійники стали вже добрими людьми й жодної шкоди вам не зроблять. Коли ж десь зустрінете Шилохвостика, не кривдіть його, малого, бо ж нічим він не винуватий, що не має тіла й на вас не подібний.

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ

(1878 – 1944)

Все навколо зеленіє...

Все навколо зеленіє,
Річка ллється і шумить.
Тихо, тихо вітер віє
І з травою гомонить.

Як тут всидіти у хаті,
Коли все живе, цвіте,
Скрізь дзвенять пташки крилаті,
Сяє сонце золоте?..

«Швидше, мамо, — черевички!
Глянь, як весело в саду!
Ти не бійся — до кринички
Я і сам не підійду».

Веснянка

А вже красне сонечко
Припекло, припекло,
Ясне-щире золото
Розлило, розлило.

На вулиці струмені
Воркотять, воркотять,
Журавлі курликають
Та летять, та летять.

Засиніли проліски
У ліску, у ліску...
Швидко буде землянка
Вся в вінку, вся в вінку.

Ой сонечку-батечку,
Догоди, догоди!
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди!

Зима

Мов пушинки,
Порошинки,
На покрівлі,
На будівлі,
Ніжно падають
Сніжинки.
Так легенько
В'ються, б'ються
В сніговій
Молочній млі,
Мов не хочуть
Пригорнутись,
Мов бояться
Доторкнутись
До холодної землі.

Ой навіщо мені листя

Ой навіщо мені листя ,
коли вже іде зима,
Коли холодно вже стало
і пташок ніде нема.
Краще скину я листочки
і тихесенько засну.
Буду спати, буду ждати
сонце, радість і весну.

Снігурі

Звідкіль гості налетіли
Стоголосим табуном
І розсипалися в полі
Над розсипаним зерном?

Заспівали, задзвеніли,
Мов заграли кобзарі...
Де взялась весела зграя,
Жарогруді снігурі.

Ось вони на сніг упали
І розквітли, як квітки...
На городах мак рожевий
Так заквітчує квітки.

Нагло враз табун крилатий
Небезпечне щось почув,
Вгору знявсь, і дуб гіллястий
В кущ троянди обернувсь.

Ще хвилинка, і, як в казці,
Враз осипались квітки,
І за вітром над снігами
Полетіли снігурі.

Ялинка

Раз я взувся в чобітки,
Одягнувся в кожушинку,
Сам запрягся в саночки
І поїхав по ялинку.

Ледве я зрубати встиг,
Ледве став ялинку брати,
А на мене зайчик – плиг!
Став ялинку віднімати.

Я – сюди, а він – туди...
«Не віддам, – кричить, – нізащо!
Ти ялинку посади,
А тоді рубай, ледащо!

Не пущу, і не проси!
І цяцьками можна гратись:
Порубаєте ліси –
Ніде буде і сховатись.

А у лісі скрізь вовки,
І ведмеді, і лисиці,
І ворони, і граки,
І розбійниці-синиці».

Страшно стало... «Ой, пусти!
Не держи мене за поли!
Бідний зайчику, прости, –
Я не буду більш ніколи!»

Низько, низько я зігнувсь,
І ще нижче скинув шапку...
Зайчик весело всміхнувсь
І подав сіреньку лапку.

Капустонька

Покинута, занедбана на лугу,
Зеленіє капустонька в снігу,
А до неї стежечку не одну
Протоптали ніженьки по лану.

Догадайтесь, дітоньки, ви самі,
Хто ці робить стежечки у зимі.
Я вам в цьому віршику не скажу,
Бо сам ще раз подивитися побіжу.

МАРІЙКА ПІДГРЯНКА (1881 – 1963)

Святий Миколаю

Святий Миколаю,
Прийди до нас з раю,
Принеси нам дари
Кожному до пари.

Цукерки смачненькі,
Булочки пухкенькі,
Книжечок багато
Читати у свято.

Ой селом, селом

Ой селом, селом
Зелено кругом:
У садках село втонуло,
Кожне дерево вдягнуло
Зелений шолом.
Ой селом, селом,
Гомінко кругом:
Кожна пташечка співає,
Над садками бджілка грає
Весняний псалом.
Вийду на поля,
Ой, пахне земля ...
Шумить, грає рідна скиба
Пісню праці, пісню хліба,
Буйного життя.
А серце росте,
Що все таке цвіте,
Що пестить так в цю хвилину
Всю чудову Україну
Сонце золоте!

Моя донечка

Цвінуть личка ніжні,
Мов маківочка,
Немов цвіт навесні
Процвітає мені
Моя донечка.
Розсипає щебіт,
Мов птах з гілочки.
Усю журбу, весь гніт
Розганяє щебіт
Перепілочки.
Ось шле мені привіт
Із віконечка,

Очками, мов блакить,
Моє щастя, мій світ,
Моя донечка ...

Горобина

Рясна горобино!
Ти шумиш зелено,
Ти цвітеш біленько,
Родиш червоненько.
Дай ягідки свої
Для мене малої,
Зроблю з них коралі
Для своєї лялі.
Коли їх насилю
Лялюсі на шию,
Така гарна буде,
Здивуються люди.
Будуть споглядати
Та будуть питати:
А чия то ляля
Прибрана, як краля?

Розмова Ганнусі з Морозом

Морозенько проти сонця
Хрустально іскриться,
Ганнусенька край віконця
З Морозом свариться:
- Гей, Морозе, Морозеньку,
Що ти виробляєш,
Що замучуєш пташинку,
Дітям докучаєш! –
Івасика маленького
За пальчик укусиш.
Горобчика сіренького
На гілочці душиш –
А Морозець, Морозенько,
За бочки береться,
Проти сонця веселенько
До Гані сміється:
“Не журися, Ганнусенько,

Бо так зле не буде,
На саночках Івасенько
Про пальчик забуде.
А горобчик, добрий хлопчик,
Про студінь не дбає:
Попід стрішки чинить смішки,
Хвостиком махає.
І ти, мила Ганнусенько,
Мене не лякайся,
Одягнися теплесенько,
Зо мною змагайся!”

Зимові радощі

Сніжок сипле без впину,
Вже засипав долину,
Вже засипав горбочок,
Вже шукаймо саночок!

Їдуть сани з горбочка,
Сиплють срібло на очка,
Як дзвіночок, сміх дзвонить,
А вітронько нас гонить.

Не догонить, не бійся,
По дорозі десь дівся –
А ми згори в долину,
До царівни в гостину!

До царівни Снігурки,
Гратимемо в піжмурки,
На пуховій постелі,
Поміж срібні інеї ...

Зайчик в тернині

Скочив зайчик в тернину
І роздер кожушину;
Йде лисичку просити
Кожушину зашити.
А лисичка регоче,
Зашивати не хоче:

– Де ти був? Нащо дер?
Ходи в дранім тепер!

Біжить зайчик до мами,
Зайшли очка сльозами:
– Мамко, любко, не бийте,
Кожушину зашийте!

Мама сина не біла,
Кожушину зашила.
Зайчик очка обтер
І знов скаче тепер.

Діти й ластівка

Ластівочка чорно-біла
Під стріхою гніздо вила,
Над подвір'ям кружеляла
І діток споглядала.

І питалася сердечно:
– Чи гніздитись тут безпечно?
– Мила, люба ластівочко,
Ти не бійся за гніздечко.

Ми і киці накажемо,
І песика прив'яжемо,
Відженем лихого хлопчика
І недоброго горобчика.

Ліпи гніздо скоро, духом,
Вистеляй м'якеньким пухом,
Бо надійна наша стріха
Захистить тебе від лиха.

Колискова

Спіть, діточки, спіть,
Віченки стуліть!
Дрібен дощик стукотить,
Він нам казку гомонить...
Дрібен дощик пада там,

А тут тихо, тепло нам.
При матусі рідненькій,
У світлиці чистенькій
Спіть, діточки, спіть,
Віченьки стуліть!

Загадки

Поночі літає,
удень засинає.
Кругла голова,
зоветься ...
(Сова)

Пара довгих вушок,
Сіренький кожушок.
Скорий побігайчик,
А зоветься...
(Зайчик)

Ану, хто з дітей вгадає,
Що за звір вісім ніг має?
Снує з ниток тонкі сіті,
Щоб мушки в них ловити?
(Павук)

ІВАННА БЛАЖКЕВИЧ

(1886 – 1977)

Колискова

Ой летіла зозуленька,
Летіла сивенька,
Питалася, що тут робить
Дарочка маленька.

Ми скажемо щиру правду
Цікавій зозулі:
Наша Дарочка маленька
Уже пішла люлі.

Новий рік

Новий рік іде на землю
В чистім полі без доріг,
Світить зорі понад нею,
Розсіває срібний сніг.
Новий рік іде горами
У червоних чобітках.
Сяють ясними вогнями
Скрізь ялинки по хатах.

Ластівочка

Прилетіла ластівочка
Під віконечко до нас.
Заясніли в дітей очка:
-Добрий день! Щасливий час!

Ти була в краю чужому,
Ждали ми тебе додому.
Натомились в тебе крила,
Бо далеку путь зробила,

Понад ріки, понад гори,
Понад степ і понад море
Поспішала ти до нас...
Добрий день! Щасливий час!

Котик муркотик

Ох і любить спать на сонці
Котик наш, муркотик,
Цілий день він на віконці
Гріє свій животик

Та як мишка зашкребоче,
Котик вже й пильнує.
Не заплющить доти очі,
Поки не вполює.

Олівці

Ми веселі олівці –
Наче сонця промінці.
По папері помандруєм,
все, що хочеш намалюєм.
Тільки нас не розкидай,
а в коробочку складай!

Смачний хлібець

Петрик, Павлик і Ганнуся
До лісу ходили.
Грибів кошик назбирали,
Ноги натомили.
Посідали спочивати
Та й хлібець виймають,
Ножем крають на три скибки,
Сіллю посипають.
Дивно стало Петрусеві,
Що в житті нічого
Він ще не їв ніколи
Такого смачного.
- Нащо, - каже він по хвилі, -
Матусі варити,
Чи ж не краще так щоднини
Смачно хліб солити?

Кленові листки

Осінь, осінь... Лист жовтіє.
З неба часом дощик сіє.
Червонясте, золотисте
Опадає з кленів листя.
Діти ті листки збирають,
У книжки їх закладають.
Наче човники, рікою
Їх пускають за водою.
З них плетуть вінки барвисті –
Червонясті, золотисті.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

(1881 - 1949)

Святий Миколай іде

В небі метушіння і рух,
Янголята працю мають:
Білий тріпають кожух
Для святого Миколая.

Інші лагодять санки,
Навантажують в них дари,
Запрягають два “шпаки”
Розсувають сиві хмари.

Сів вже в сани Миколай,
В мітрі й теплих рукавицях:
“Гей, янголе, поганяй,
Щоб на землю не спізниться!”

Сріблом сяє з неба путь,
Мигають зірки, мов іскри,
Коні вихром так женуть –
Ще бистріше шлеться вістка ...

Вістка чемним діточкам,
Що ждуть Гостя нетерпляче:
“Діти, радість лине вам! –
хто нечемний був – хай плаче!”

Підсніжничок

Тільки сонячне проміння
Весняним теплом дихне,
Лине з-під снігу дзвоніння
Ніжно-миле, чарівне:
“Дзінь-дзінь-дзінь! –
Я підсніжничок маленький,
Перший навесні привіт,
Висланник Землиці-неньки,
Сніжно-білий несучи цвіт –
Добридень! –

Голос-дзвіночок лине
Крізь ліси, гаї, поля:
– Чарівна Весно-Княгине,
Шле привіт тобі Земля –
В нас вітай!
– Дай, най ясно сонце світить,
Най дарить своїм теплом
Квіти-діти, діти-квіти,
Поле, місто, гай, село –
Увесь край!
Лине з-під снігу дзвоніння
Ніжно-миле, чарівне,
Тільки сонячне проміння
Весняним теплом дихне –
“Дінь-дзінь-дзінь!”

Мурцьо на телефоні

Білий котик Мурцьо
В тепленькій кімнаті
На м'якій канапці
Ліг собі дрімати.

Нараз його будить
Дзвінок телефону,
Скочив зараз Мурцьо,
Де телефон, гонить.

Слухавку ухопив:
–Хто дзвонить? – питає.
– Мишка Гризикнижка! –
Відповідь лунає.

Як спите ви, Мурцю,
То спить аж до скону!
Спить, я вас не буджу –
І кінчу з поклоном!

А наш Мурцьо з люті
Телефон кусає,
Та дарма – де мишка,
Він ніяк не знає!

А мишки веселі
Неначе у раю
Із Мурця сміються,
Співають, гуляють.

Цікаві мишки
У нашій стодолі
В землі була дірка,
Жили там дві мишки –
Звались: Сірка й Мірка.

Побачили кошик,
Вже нишпорять всюди:
Певне, щось смачненьке
Сховали там люди.

Аж глип – а там киці!
Тай мишки із жахом
Скіць – і вже сховались
В дірці одним махом.

А киці із дива
Витріщили очі –
Та ловити мишок
Вони не охочі.

ЮРІЙ БУДЯК
(1879 - 1943)

Наше ластів'ятко

Ластів'ятко: цвір, цвір!
Залетіло в двір, в двір.
А з двору – до хати,
Почало прохати:

-Пустіть мене сісти,
Дайте попоїсти,
Бо я ще маненьке,
Я не маю неньки,

Ледве що літаю –
Мушки не піймаю!
А ми ластів'яті:
- Живи в нашій хаті,

Їж собі та грійся,
Нікого не бійся, - рости!
А виростуть крила, -
Лети, куди мило, - лети!

Гулянка з зайчиком

Зайчик, зай,
Вилізай
Із нори
Догори
На лужок
У сніжок
Погулять,
Поплигать,
Холода –
Не біда
Кругом сніг
Коло ніг –
Як вода.
Не стогни,
Натягни
Аж до вух
Свій кожух, –
Ух!
З усіх ніг
Плиг у сніг.
Там у нім,
У пухкім,
Аж до вух, –
Гей, ух!
Біжим, зай.
Доганяй.
Утечем –
Розпечем
Той мороз
Аж до сльоз!

Шкідливий цап

На городі цап, цап
Капусточку хап, хап.
Борідкою трусь, трусь,
Капусточку хрусь, хрусь.
Ратичками туп, туп,
Капусточка хруп, хруп.
А за цапом дід, дід
З лозиною хвись, хвись.
Цап як скоче: брик, брик,
На все село крик, крик,
На синяки дме, дме,
Вигукує: “Ме, ме...”
За ним Рябко: “Гав, гав,
Оце тобі, щоб не крав...”

Що за поводитирі

Живемо через горбок,
Виглядаємо з нірок,
Бачим білий світ щодня,
Але з хатки – ні ступня.
Як постане глупа ніч, -
Ми – у нори та й на піч
Нас – два брати – вся рідня,
Ми ж не бачимося й дня,
Доведеться й сто літ жить –
Не побачишся й на мить.
Ану, діти,
Поспішіте,
Думочками ворухніте.
Відгадати можна враз –
Ватажки ці є у вас.

Що?

Збоку глянеш – чисто віз,
Тільки їде без коліс,
Швидше возика біжить,
Не гуркоче, не курить,
А оглянешся назад –
Аж дві колії блищать.
Ви ним їздили не раз.
Ану, діти, хто ж із вас
Може відгадать.

ЮРІЙ ШКРУМЕЛЯК

(1895 - 1965)

Мала українка

Ой, вдягнуся у неділю
У вишивану сорочку,
У червону спідничину
І в корали на шнурочку.
Заплету я свої коси
І візьму віночок з рути,
Ще васильком завітчаюсь,
Чи від мене кращій бути?
А на нозі чоботята
Червоненькі, сап'янові!
Я маленька українка –
Будьте всі мені здорові!

Я дитина українська

Я дитина українська,
Вкраїнського роду,
Українці – то є назва
Славною народу.
Україна – то край славний,
Аж по Чорне море,
Україна – то лан пишний,
І степи, і гори.
І як мені України
Щиро не кохати?
Мене ненька по-українськи
Вчила розмовляти.
І як мені України
Щиро не любити?
Мене вчили по-українськи
Господа молити.
За свій рідний край і нарід
Я Господа молю:
Зішли, Боже, Україні
І щастя, і долю!

Слово української дитини

– Хто ти, хлопчику маленький?
– Син я України-Неньки!
Українцем я зовуся
Й тою назвою горджуся!

– А по чім тебе пізнаю?
– По українському звичаю.
В мене вдача щира й сміла,
І відвага духа й тіла,
І душа моя здорова,
Українська в мене мова.

– А скажи, де край твій рідний?
– Там, де неба круг погідний,
Там, де сонце сяє ясне
На українські діти красні;
Де лани, степи безкраї,
Де орел буйний літає,
Де Карпат вершки високі,
Де потоків дна глибокі;
Де Дністер і хвилі Прута,
Де Дніпро, старий Славута;
Де високії могили,
Що в них голови зложили
Мої предки в лютім бою,
За Україну любу свою.

– Як поможеш своєму люду?
– Пильно все учитись буду,
Щоб свої мене любили,
А чужі щоби цінили,
Щоб про мій народ питали,
Україну шанували.
Чи при праці, чи в забаві,
Все послужу рідній справі.
Ні маєтку, ані труду,
Жалувати я не буду,
Щоб народові України
Помогти устать з руїни, -
Все зумію перенести
Для України слави й честі!
Господа буду благати,
Щоб нам дав добра діждати!

*Цей віршик може декламувати хлопчик або дівчинка.
Коли декламує дівчинка, то треба почати так:*

- Хто ти, дівчинко маленька?
- Доня України-Неньки!
- Українкою зовуся –
- Й тою назвою горджуся!

Моя мати

Моя люба рідна мати,
Хоч би й в простій свиті, -
Вона мені є дорожча
Від усього в світі.
Чом блідненьке в неї личко,
Спрацьовані руки?
Бо для мене все терпіла
Всякі труди й муки.
Моя люба, добра мати,
Золоте серденько,
З нею мені і в бідонці
Жити веселенько.
Як за мною рідна мати
Дивиться в віконце,
То так, гейби мене гріло
Тепле, ясне сонце.

Свято матері

Гей, заграйте гори, зашуміть діброви,
Приберіться, ниви, красно та багато, -
Зажурчіть потоки, заведіть розмови
Про святочну днину, про велике свято!

Заспівайте згучно в тихім гаю, птиці,
Гомоніть з вітрами, польовії квіти,
Задзвоніть дзвіночки, рожі, всі косиці,
Заспівайте хором, українські діти!

А кому ж то грати та кому співати?
Знає це дитяче чистеє серденько:
Нині Твоє свято, наша рідна мати,
Будь благословенна, українська ненько.

Малі кухарочки

А в осінні дні сльотливі,
Як дощі тривають,
Не нудяться Славця й Оля,
Бо роботу мають.
Їм купила мамця кухню,
Ще колись навесні,
І до кухні все приладдя, -
Забавки чудесні!
Дві тарілки, три мисчинки,
Ложечки, горнятка,
Навіть на чайник пізніше
Випросила в татка.
Старша Славця все кухарить,
За всім наглядає,
А молодша Оля тільки
Сестрі помагає.
Ніби оббере картоплю,
Обчистить петрушку
І дає це все Славусі,
Щоб варила юшку.
А як вже обід готовий,
Лялю в гості просять,
Садовлять на першій місці
Та й “страви” приносять.
Славця каже: - Як недобре,
Вибачайте, пані!
Чогось тепер ті продукти
Дорогі й погані ...
А за Лялю каже Оля:
- Сильно смакувало!
Дуже добре все зварене,
Тільки – трохи мало!..

Листопад

Дрімає калина
В червоному намисті,
Лиш з вітром шепочуть
Листки золотисті.
Шумить-гуде вітер
У гаю-діброві:
– Куди вас понести,
Листки пурпурові?

РОМАН ЗАВАДОВИЧ

(1903 - 1985)

Мій рідний край

Люблю я квіточки пахучі,
Люблю берізочку струнку,
Люблю той явір, що на кручі
Коріння миє у струмку –
І трав зелені оксамити,
Важкі пшеницею лани,
Високі гори гордовиті,
Одіті в сизі жупани,
Задуманий, дрімучий гай –
Бо це ж мій любий Рідний Край.
Люблю ставів голубі очі
І синіх рік стрічки стрійні,
Безкрає море, що рокоче
І мерехтить в далечині,
Пісні пташині у діброві,
Спів жайворонка серед нив,
Блискучий місяць і перловий
Туман, що поле застелив,
І осом завітчаний ручай –
Бо це ж мій любий Рідний Край.
Люблю я бурі пошум жвавий
І мову громів голосну,
І срібний ранок, що ласкаво
Будить природу всю зо сну ...
Люблю я ті міста і села,
Де Український Нарід мій –
Гей, там душа моя весела
Повна посвяти і надій.
Землі тій, Боже, щастя дай,
Бо це мій любий Рідний Край.

Наша Батьківщина

Любі друзі! Хоч маленькі,
Ми вже добре про це знаєм,
Що зовемось українці
Й українських предків маєм.

Батько, мати, брат, сестричка
І всі інші члени роду,
Всі належать до одного
Українського народу.
Бо родитись українцем –
Це велика честь і слава,
Рідний Край свій полюбити –
Найважливіша з усіх справа.
В нім пливають глибокі ріки,
І шумлять степи безкраї,
Стрункі гори пнуться в хмари,
Синьооке море грає.
Буйне збіжжя колосисте
На врожайних росте ріллях,
Є у надрах сіль і нафта,
Віск, залізо і вугілля.
Українці й українки
Всі кохають до загибелі
Славну землю батьків своїх –
Свою рідну Україну.
Але, щоб цю землю свою
Міцно, щиро покохати,
Треба все її минуле
Добре вивчити, пізнати.
Треба знати те, як предки
На землі цій колись жили,
Як її грудьми своїми
Заступали – боронили,
Як за волю і за долю
Йшли у бій, як на забаву,
Здобували собі рани,
Україні своїй славу;
Як невпинно працювали,
І боролись всі завзято,
Щоб їх люба Україна
Була дужа і багата.
Хай не буде ні одної
Української дитини,
Що не вміла б розказати
Про минуле України.

Українська мова

Гей, яка чудова,
Свіжа і багата
Українська мова,

Мова мами й тати!

Мова мами й тата,
Діда і бабусі,
Знаю її добре,
Ще краще навчуся.

Радість України

У неділю коло церкви
Розквітають квіти –
Ні, не квіти – то маленькі
Українські діти.

Всміхається ясне сонце
З високого неба:
-Гарні діти, добрі діти,
Таких нам і треба!

Гарні діти, добрі діти,
Нічого сказати!
Буде ними втішатися
Україна – мати.

Хто це?

Хто це, хто це при долині
На завітчаних лугах
Розвиває жовто-синій –
Український гордий стяг?
Це діти, гей, це діти
Із дитячого садка –
Трави пахнуть, сонце світить,
Линь же, пісенько дзвінка!
Чий це голос так лунає,
Чий дзвенить веселий спів,
Аж під небо, під безкрає,
Аж у синю даль степів?
Це діти, гей, це діти
Із дитячого садка –
Трави пахнуть, сонце світить,
Линь же, пісенько дзвінка!

Гей, за ким, за ким у лузі
Оглядаються пташки,
Та й ло кого квіти-друзі
Повертають голівки?
Це діти, гей, це діти
Із дитячого садка –
Трави пахнуть, сонце світить,
Линь же, пісенько дзвінка!

Ой, у саду

Ой, у саду, у садочку
Квіти процвітають –
То не квіти, ой то діти
По садку гуляють.
Ой в садочку на горбочку
Розквітають рожі –
То не рожі, то дівчатка
Українські гожі.
Ой у саду-винограду
Черешні та вишні,
То не вишні, то хлоп'ята
Українські пишні.
Ой листочки зелененькі,
А синенькі квіти,
Хай на славу молоденькі
Виростають діти.

Великдень

Котилась писаночка
Згори на долину,
Прикотилась простісінько
До нас у гостину.
А за нею йде Великдень,
Несе білу паску,
Дзвонить в дзвони, розсипає
Радощі і ласку.
“Христос воскрес!” – защебече
Пташка на ліщині,
“Христос воскрес” – прошепочуть
Фіалочки сині.
“Воістину!” – відповідять

Діточки з батьками –
Росте в серці в нас надія,
Великдень між нами”.

У мамин день

Привіт тобі, кохана Нене
У цей великий день!
Прийми вінок бажань від мене
І китичку пісень.
Дарунків жодних я не маю,
Ні золотих оков,
Тому у ніг твоїх складаю
Ніжну свою любов.

Привіт нашій мамі

Усміхнися, сонечко,
З неба, з висоти,
Нашу любов матінку
Нам озолоти.
Ой, прилинь же, пташечко,
З тихого гайку,
Заспівай матусеньці
Пісеньку дзвінку.
- Розквітайте, вийтеся,
Запашні квітки,
Устеліть листочками
Мамині стежки.
Ой, бо наша матінка –
Ангел на землі,
І за неї моляться
Діточки малію
– Рідна мамо-матінко,
Довго нам живи.
– А її Ти, Господи,
Поблагослови!

Батенькові привітання

Батьку любий, тату милий,
Нинішньої днини,
Ти від нас прийми щиренький
Дар на іменини.
Цей подарок – щире слово,
Щире побажання,
Щоб прожив ти многі літа,
Не зазнав стражданя.
Щоб усе тобі велося,
Щастя не минало,
Щоб твоє любляче серце
Смутку не знало.
Щоб ти вивів нас у люди та втішався нами,
Щоб гордитись міг своїми
Донями й синами.

Зажурилися книжки

Вчора був ще труду день,
Дзвінок дзвонив дзвінко:
“Ходіть, діти, день-дзе-лень
в школу на годинку!”
Вчора ще дзвінок скликав,
Сьогодні не буде –
Відпочинку час настав,
Скінчилися труди.
Зажурилися книжки,
Гірко заридали:
“Забули нас діточки,
Може, відцурались?”
Не сумуйте, книжечки,
В горі не ридайте,
Покладіться в полички
І відпочивайте.
Не забудуть діти вас
Ніколи-ніколи!
Як мине розваги час,
Вернуться до школи ...

Песик і киця

До Марусі каже Лесик:
-В мене є маленький песик,
Він зі мною спить і їсть.
Як під хату прийде гість,
Песик гавкає «гав-гав»,
Щоб я двері відчиняв.

Лесеві говорить Дарка:
-В мене киця є – Варварка,
Як зі мною ляже спати,
Мусить «мур-мур» муркотати,
Присипляє так мене,
А тоді й сама засне.

М'ячик

По полянці лісовій
Скаче м'ячик, мов живий,
А за ним веселі діти:
Гей же, м'ячика ловити!
Підбігають всі ураз:
“Хто спіймає перший з нас?”
Першість – то похвальне діло,
Нуте, діти, нуте сміло!

КАТЕРИНА ПЕРЕЛІСНА

(1902 – 1995)

Веснянка

Виграва сопілонька
у ліску,
Красується землянка
у вінку.
Вітерець пустуючи
Шамотить,
Молодеє листячко
Мерехтить.
А у полі житечка

Оksamит,
А над полем – сонечко
І блакить.
І мов легкі човники
на морях,
Плинуть білі хмароньки
В небесах.
І на річці хвилечка,
Мов жива,
А у лісі сопілонька
Виграва.

Зима й весна

У куточку під парканом
Сніг біліє – там зима!
А де сонечко дістане,
Снігу й крапельки нема.

Там вже травка зеленіє
Й сині проліски цвітуть,
Червячок вже землю риє,
А пташки гніздечка в'ють.

Верба

Тане сніг, течуть струмки,
Ожива травичка,
І до сонця гілочки
Простяга вербичка.

І м'якенькі, як пушок,
Ніжні, як шовкові,
Ясно дивляться з гілок
Котики вербові.

Гарне слово

Мама! Мама! – гарне слово,
Тільки скажеш – все готове!

«Мамо, кашки!» - кашка є.
«Мамо, чаю!» - вже налле.
«Мамо, спатки!» - вже роздітий,
І у ліжку, і укритий.
«Мамо, ніжку зав'яжи!»
«Мамо, казку розкажи!»
Мама! Мама! – гарне слово!
Тільки скажеш – все готове!

В автобусі

До нашого автобуса
Метелик залетів,
Нікого не питаючи,
На перше місце сів...

Нечемний ти, метелику,
Недобре так робить!
Як хочеш з нами їхати,
То треба заплатити.

Рибалка

На травиці біля річки,
Край прозорої водички,
Де стара верба рипить,
Сів наш котик і сидить.

Під водою рибка ходить,
Котик тільки оком водить:
Хоч і ласий рибки з'їсти,
Та не хоче в воду лізти.

Рибка плюснула близенько,
Котик лапкою швиденько
В воду – раз! Щось упіймав!
Та підскочив, занявчав...

Трусить лапкою, тріпоче.
(Ой, він рибки вже не хоче!),
Смика лапку вгору, вниз –
Рак страшний на ній повис....

Ух, нарешті відчепився!
Котик нявкнув, подивився
І чимдуж тікати до хати.
Цур йому так полювати!

Брехлива киця

«Ой, ти кицю неслухняна,
А куди біжиш так рано?»

- Побіжу я аж до річки,
Щоб напиться там водички.
«А вночі куди ходила?»

- В полі мишку я ловила.
«Ой, неправду ти сказала,
Ти сметанку тут лизала.»

- І не відаю й не знаю,
Я сметанки не вживаю.

Бідний зайчик

По дорозі зайчик скаче,
Сніг глибокий – зайчик плаче:

Змерз він дуже і тремтить,
І не знає, що робить.

Де спочити? Де присісти?
Де знайти чогось поїсти?

Треба швидше у лісочок,
Де стоїть старий пеньочок,

Сніг лапками розгребти
Й, може корінці знайти,

Або кору трохи згризти. . .
Ой, як хоче зайчик їсти!

Лічилка

Поспішайте, любі діти,
Вибирайте гарні квіти!

Ви побачите в саду:
Мак. Майорці, резеду,
Чорнобривці й нагідки,
І калинові квітки.

А в долині, а в долині
Там дзвіночки яносині
І кульбабки на горбі.
Що ти вибереш собі?

Їжачок

Глятьте – сірий їжачок!
Скільки в нього колючок!
Покажи нам лапи й очі...
Та він слухати не хоче!
У клубочок весь зібгався,
За шпичками заховався,
І не дивиться ніяк.
От такий тобі їжак!
І не можна підступити,
І не можна ухопити...
От недобрий! От і злюка!
Бач, як сердиться, аж хрюка,
Наче свинка, і тремтить...
Ну, нехай собі лежить!

Равлик

Он де равлик повзе,
Свою хатку везе.
Хатка в равличка чудна –
На спині вона.
Коли равлик спочиває,
Ріжки в ніжку в ній ховає.

Шипшина

Дуже прості в мене квіти,
Але ніжні, запашні,
Люблять бджоли їх і діти –
Колючки їм не страшні.

Восени ж, як скину листя,
Ягідками приберусь, -
Кожна гілка, як в намисті...
Я –шипшиною зовусь.

Недалеко зима

Вітер плаче, вітер вись,
Дощ осінній дрібно сіє,
Жовкне листя, в'януть квіти,
Скрізь калюжі поналито.

І ніде не видно пташки,
Ані бджілки, ні комашки,
І метеликів нема –
Недалеко вже зима!

Сніжок

Снігу, білий сніжку!
Посипай доріжку!
Насип цілу гору
Біля цього двору.

Тут дітки маленькі,
Гуляти раденькі,
У них голосочки,
Як срібні дзвіночки.

Сніжиночка

Сніжиночка спускалася
Із хмароньки на став,
Та дівчинці попалася –

Присіла на рукав.

А та її легесенько
У пальчики взяла,
Злякалась біднесенька,
Розтала й потекла.

Сніг

Ой, летить сніжок, летить,
Заміта дороги!
Ходять діти по снігу –
Загрузають ноги.

«А лопатки наші де?
Нащо їх сховали?
Таж вони якраз на те,
Щоб сніг розгрібали.»

Ой, летить сніжок, летить,
Пада на доріжки,
Та не глибоко тепер –
Не загрузнуть ніжки!

Для потішечки

Попід вікнами Мороз
Ходить-щупиться,
То загляне у садок,
То на вулицю:

«Де ж це дітоньки малі
Поховалися?
Та невже ж вони мене
Ізлякалися?

Я ж їм шкоди не зроблю
Анітрішечки,
Тільки носика вщипну
Для потішечки!»

Ковзани

У сестри є ковзани, -
Ціле горечко мені!
Як іде тепер гуляти,
То мене не хоче брати:

«Я на ковзанку іду –
Упадеш там на льоду.»
Нащо б я таке казав? –
Я ще й разу не упав!

Писанка

Гарна писанка у мене –
Мабуть, кращої нема!
Мама тільки помагала,
Малювала ж я сама.

Змалювала дрібно квіти,
Вісім хрестиків малих,
І дрібнюсіньку ялинку,
Й поясочок поміж них...

Хоч не зразу змалювала,
Зіпсувала п'ять яєць –
Та як шосте закінчила,
Тато мовив: «Молодець!»

Я ту писанку для себе,
Для зразочка залишу,
А для мами і для тата
Дві ще кращих напишу.

Галюся

У Галюсі є мамуся,
У мамусі є матуся,
А мамусина матуся –
То Галюсіна бабуся.

А у тата є татусь,
Для Галюсі він – дідусь!
І ще знайте, що Галюся –
Внучка діда і бабусі!

Черевички

От, недобрі черевички, -
Завжди лізуть до водички!
Неслухняні вони дуже,
Все шукають, де калюжі . . .
Хлюп! Та хлюп! І вже брудні.
Горе мамі . . . і мені.

Спати час

Годі, діти, спати час!
Вітер сердиться на вас,
Стука в двері, у вікно:
«Вже поснули всі давно!
Сплять вже киця і котята,
Півник, квочка і курчата,
Вже й горобчики мовчать.
Діти, в ліжко! Час вам спать!

Молитва

Боже, Господи Ісусе, -
На колінах я молюся –
Всі гріхи мені прости
І від лиха захисти.

Просвіти моє серденько,
Щоб я вчилася гарненько,
Щоб і дома і у школі
Не робила зла ніколи.

І щоб тата шанувала,
Щоб матусі помагала,
Щоб жили ми всі здорові,
Завжди в мирі і любові.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

(1895 – 1964)

Білі мухи

Білі мухи налетіли –
Все подвір'я стало біле.
Не злічити білих мух,
Що летять, неначе пух.
– Галю, Петрику, Кіндрате,
Годі, ледарі, вам спати! –
І побігли до санчат
Галя, Петрик і Кіндрат.
Всі з гори летять щодуху,
Щоб спіймати білу муху.
А санчата їм усім
Змайстрував старий Максим.

Ой весела в нас зима!

Ой весела в нас зима,
Веселішої нема:
Грає срібними зірками,
В'ється синіми димками,
Снігом землю обійма.

Ой струнка ялинка в нас!
Скільки сяє тут прикрас!
Ми зібралися юрбою –
Разом з піснею новою
Рік Новий стрічать.

Пісня про ялинку

Сніг та й сніг навколо ліг,
Грає сріблом білий сніг.
А ялинка молода,
Наче влітку, вигляда.

Ой зелена та весела!
Веселить міста і села.
Ми прикрасимо ялинку,
Заспіваєм піснею дзвінко:

– Ой ялинко-деревце!
Ось тобі і те, і це,
Щоб ти гарною була,
Наче квітка розцвіла.

ЗМІСТ

Іван Франко	3
Віра Лебедова	6
Катря Гриневичева	9
Марко Черемшина	10
Юрій Федькович	13
Євгенія Ярошинська	17
Тарас Шевченко	22
Леонід Глібов	23
Олена Пчілка	28
Леся Українка	36
Грицько Григоренко	45
Михайло Коцюбинський	50
Борис Грінченко	51
Степан Васильченко	53
Василь Королів-Старий	55
Олександр Олесь	60
Марійка Підгірянка	63
Іванна Блажкевич	68
Антін Лотоцький	69
Юрій Будяк	72
Юрій Шкрумеляк	75
Роман Завадович	79
Катерина Перелісна	85
Максим Рильський	93